

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Средства принуде као облик полицијске
делатности**

(мастер рад)

Ментор:

Проф.др Милош Прица

Студент:

Андријана Милићевић

Број индекса: М009/23-УП

Ниш, 2024.година

САДРЖАЈ

УВОД	1
Глава прва	3
ОБЛИЦИ И РЕЖИМ ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ	3
1. Облици полицијске делатности.....	3
1.1. Регулативна делатност полиције.....	4
1.2. Старатељско-физичка делатност.....	5
1.3. Контролна делатност.....	6
2. Правни режим полицијске делатности.....	7
2.1. Полицијска овлашћења.....	9
2.2. Полицијски послови.....	12
2.3. Полицијске радње.....	14
Глава друга	15
СРЕДСТВА ПРИНУДЕ КАО ОБЛИК ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ	15
1. Карактеристике правног режима средстава принуде као облик полицијске делатности.....	15
2. Полицијске мере, радње и овлашћења.....	16
3. Употреба средстава принуде.....	17
Глава трећа	19
МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАНДАРДИ УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ	19
1. Карактеристике међународних стандарда.....	19
2. Основни принципи који регулишу полицијску употребу принуде.....	20
3. Значајни међународни правни акти.....	22
3.1. Основни принципи Уједињених нација о употреби силе и ватреног оружја (1990) ..	23
3.2. Универзална декларација о људским правима и њена применљивост на рад полиције.....	24
3.3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....	26
Глава четврта	28
ВРСТЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ	28
1. Физичка снага.....	28
2. Распршивач са надражујућим средством.....	29
3. Електромагнетна средства.....	31
4. Службена палица.....	32
5. Средства за везивање.....	33

6. Специјална возила	34
7. Службени пас	35
8. Службени коњ.....	36
9. Средства за запречавање	36
10. Заустављање возила.....	37
11. Запречавање проласка лица.....	38
12. Уређаји за избацивање млазева воде	38
13. Хемијска средства.....	39
14. Ватрено оружје	41
Глава пета.....	43
ПРАВНИ РЕЖИМ УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ У	
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	43
1. Опште карактеристике правног режима	43
2. Издвојене карактеристике употребе средстава принуде код	
појединих средстава принуде.....	45
2.1. Употреба средстава принуде према групи лица	45
2.2. Ограничења употребе средстава принуде	47
2.3. Извештавање, контрола и одговорност у вези са употребом средстава принуде	49
2.4. Правна и друга помоћ у вези са употребом средстава принуде	51
Глава шеста	53
КОНТРОЛА УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ	53
ЗАКЉУЧАК	57
ЛИТЕРАТУРА	59
САЖЕТАК	62
SUMMARY	63
БИОГРАФИЈА.....	64

УВОД

Главни задатак полиције је да штити унутрашњу безбедност. Уколико се испуне законски услови, полицијски службеници остварују своју примарну улогу захваљујући одређеним полицијским овлашћењима која тада могу применити.¹ У савремено доба, када се све већа пажња посвећује развоју људских права и демократским вредностима државе, веома је важно да полиција сразмерно примењује своја овлашћења. Једно од овлашћења полиције је употреба средстава принуде. Што се тиче употребе средстава принуде, можемо рећи да представљају најнепосреднији израз државне власти према грађанима и најоштији облик задирања у права грађана. Само органи државне управе имају право да примене принуду, а у изузетним ситуацијама то могу учинити и грађани у унапред законом предвиђеним ситуацијама. Принуда се примењује када су предходно исцрпљена сва друга средства, са упозорењем да ће се принуда употребити ако дата ситуација то захтева. У правном поретку Републике Србије можемо да правимо разлику између мера принуде и средстава принуде.

Закон који регулише примену полицијских средстава у Републици Србији је Закон о полицији („Сл. гласник РС“ бр.6/2016, 24/2018 и 87/2018), а као меродавни прописи примењују се и Правилник о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде („Сл. гласник РС“ бр. 19/2007-9 и 112/2008-33, 115/2014-43) те и Правилник о полицијским овлашћењима („Сл. гласник РС“ бр. 41/2019 и 93/2022).

На основу важећег Закона о полицији Републике Србије², постоји тринаест средстава принуде, а то су: физичка снага, распршивач са надражујућим средством, електромагнетна средства, службена палица, средства за везивање, специјална возила, службени пси, службени коњи, средства за запречавање, уређаји за избацивање млазева воде, хемијска средства, посебне врсте оружја и средстава и ватрено оружје. У овом раду ћемо се фокусирати на услове у којима се примењују средства принуде, као и на права која имају грађани у случају неосноване примене истих. У овом раду су детаљно објашњена сва

¹ Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

² Закон о полицији („Службени гласник Републике Србије“, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

средства принуде, као и извесна одступања у ситуацијама када полицијски службеници злоупотребљавају своја овлашћења. У раду ћемо се осврнути и на употребу средстава принуде у правним порецима европских држава како бисмо направили упоредну анализу у односу на правни систем наше државе. С обзиром да живимо у времену у коме насиље, криминал и деликвенција све више добијају на значају, важно је разрадити ову тему како би се деловало превентивно на постојеће системе кажњавања.

Глава прва

ОБЛИЦИ И РЕЖИМ ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ

1. Облици полицијске делатности

Полиција обавља различите послове у различитим законским оквирима. Комбинација задатака који се обављају у оквиру јединственог правног режима чини посебну врсту полицијске активности.³ Када се ове активности у различитим правним режимима комбинују, оне представљају целину полицијске активности. У контексту нашег правног система, полицијска делатност се односи на целину коришћења полицијских овлашћења и извршавање полицијских задатака, а све то произилази из утврђених полицијских надлежности и дефинисаног делокруга рада којима се уређују та овлашћења и задаци. У суштини, полази се од формалног успостављања полицијских овлашћења и дужности, којима се дефинишу њихове надлежности и делокруг рада.

Када се та овлашћења и дужности дефинишу, онда се примењују и извршавају, што представља рад полиције. Полицијска делатност се првенствено огледа у правном систему као материјална (физичка) делатност усмерена на одржавање јавног реда, обезбеђење мира и унапређење јавне безбедности.⁴ Такође укључује контролу поступања одређених појединаца, обезбеђивање поштовања обавезних правних норми за очување и заштиту правног поретка и доношење појединачних правних аката у оквиру специфичног административног правног оквира. Уопштено говорећи, полицијска активност се може посматрати као „динамички израз” полицијских надлежности и делокруга рада, који служе као „статичан израз” истих тих овлашћења и дужности. Дакле, полицијска делатност се одвија у складу са прописима, а сам обим рада одређен је овим прописима.⁵

³ Милетић, С. (2016). *Право унутрашњих послова*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија, Београд, стр.47.

⁴ Петровић, М., Прица, М. (2014). *Посебно управно право са међународним управним правом*. Ниш, стр. 56-57.

⁵ Милетић, С. (1997). *Полицијско право*. Београд, стр.163.

1.1. Регулативна делатност полиције

Регулативна делатност полиције у основи је укорееена у правно обавезујућем карактеру правних норми, које служе као регулативни правни ставови. Ове норме обезбеђују структурални оквир који регулише понашање полиције, обезбеђујући да њихове акције буду у складу са утврђеним правним принципима и друштвеним очекивањима. Правно обавезујућа природа ових норми наглашава њихов ауторитативни статус, који захтева поштовање од стране полицијских службеника у извршавању својих дужности. Ово поштовање законских норми осигурава доследност, предвидљивост и одговорност у регулативним активностима полиције, подстичући поверење јавности у институције.⁶

Поред обавезујуће природе правних норми, регулативну делатност полиције обликује процена сврсисходности, која подразумева оцењивање и сврхе и делотворности њеног деловања.⁷ Сврховитост се односи на усклађивање полицијских акција са свеобухватним циљевима као што су одржавање јавног реда, спречавање криминала и заштита права појединца. Он осигурава да полицијске интервенције нису само законите већ и стратешки усмерене ка постизању жељених резултата на начин који поштује принципе пропорционалности и неопходности.⁸

Ефикасност, као компонента сврсисходности, усредсређује се на практичне исходе полицијских акција. То захтева да полицијске регулативне мере буду не само теоретски ваљане, већ и способне да остваре своје предвиђене циљеве у сценаријима из стварног света. Комбинујући обавезујући ауторитет правних норми са континуираном проценом сврхе и делотворности, регулативна активност полиције успоставља равнотежу између стриктног поштовања закона и прилагодљивости динамичној природи изазова јавне безбедности.

⁶ Прица, М. (2022). Карактеристике правних режима делатности полиције. *Зборник радова "Право између стварања и тумачења" Том I*, стр. 395-416.

⁷ Милетић, С. (2016). *Право унутрашњих послова*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија, Београд, стр.135.

⁸ Упуство о организовању послова и начину рада полиције у заједници, на секторима и полицијским одељењима - делатност полиције и начин вршења. <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/6f7c5ecc-c208-4585-ae7f-9936d5271c88/UPUTSTVO-+policija+u+zajednici.pdf>: приступљено: 22.11.2024.

Ова двострука основа – правне норме и сврсисходност – омогућава полицији да делује у границама законитости, истовремено одржавајући флексибилност потребну за ефикасно реаговање на сложене ситуације које се развијају, обезбеђујући како владавину права тако и ефикасно испуњавање својих регулаторних функција.⁹

1.2. Старатељско-физичка делатност

Физичка активност полиције функционише у сложенем законском оквиру, где правне норме служе као водећи принципи, али не могу у потпуности да регулишу нијансиране реалности полицијског рада. Ово је због инхерентне природе полицијских активности, које често захтевају брзо доношење одлука и прилагодљивост ситуацијама које се не могу увек предвидети или унапред дефинисати правним кодексима. Сходно томе, док правне норме као системске регулаторне позиције пружају темељни оквир, оне не могу у потпуности управљати физичким поступцима полицијских службеника. Уместо тога, успоставља се равнотежа тамо где системске правне норме доминирају правним режимом који регулише рад полиције, пружајући свеобухватне принципе, док дозвољавају дискреционе радње вођене другим разматрањима.¹⁰

У циљу одржавања јавног реда, физичка активност полиције је заснована на неколико значајних принципа. Прво, претпоставка законитости делује као основна претпоставка, дајући легитимитет полицијским радњама које се обављају у доброј вери иу оквиру својих дужности. Ова претпоставка је битна за овлашћивање полиције да делује одлучно, посебно у хитним или нестабилним ситуацијама. Друго, процена сврсисходности има значајну улогу, пошто службеници морају да процене најпрактичнија и најефикаснија средства за постизање својих циљева уз минимизирање штете или поремећаја. Принцип тренутног извршења препознаје потребу за благовременим и одлучним радњама у ситуацијама када би кашњења могла да угрозе јавну безбедност или ефикасност мера за спровођење закона.

⁹ Упуство о организовању послова и начину рада полиције у заједници, на секторима и полицијским одељењима - делатност полиције и начин вршења. <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/6f7c5ecc-c208-4585-aef7-9936d5271c88/UPUTSTVO-+policija+u+zajednici.pdf>: приступљено: 22.11.2024.

¹⁰ Прица, М. (2022). Карактеристике правних режима делатности полиције. *Зборник радова" Право између стварања и тумачења" Том I* стр. 395-416.

Поред ових принципа, правне норме као системске правне позиције конзистентно су присутне у различитим полицијским функцијама, као што су контрола, праћење и надзор. Ове норме обезбеђују структуру за одговорност и обезбеђују да полицијске акције буду у складу са ширим правним и етичким стандардима. Међутим, динамична и непредвидива природа полицијског посла често захтева прагматичан приступ где дискреција и ситуационо просуђивање допуњују формалне правне прописе.¹¹

1.3. Контролна делатност

Контролне активности у полицијским организацијама значајне су у одржавању ефикасности, законитости и професионализма полицијских операција. Ове активности обухватају широк спектар мера надзора које имају за циљ да обезбеде правилно функционисање полицијских јединица и доследно поштовање утврђених протокола и циљева. Наиме, контролне активности подразумевају проверу правилности рада, праћење обима и квалитета извршења задатака, пружање стручне помоћи и усмеравање рада полицијских службеника.¹²

Први аспект, провера правилности рада, обезбеђује да се полицијски послови обављају у складу са утврђеним законима, прописима и интерним стандардима. Ово укључује проверу да се свакодневне активности спроводе без одступања од законских норми или организационих политика, чиме се чува интегритет полицијских операција. Посматрање обима и квалитета извршења задатака додатно подржава овај циљ проценом да ли се задаци извршавају ефективно и ефикасно. Ова компонента је битна за идентификацију снага и области за побољшање и индивидуалних и тимских перформанси.

Пружање стручне помоћи и усмеравање рада полицијских службеника представљају динамичније аспекте контролних активности. Менаџери и супервизори на свим нивоима организације нуде смернице и менторство, осигуравајући да службеници

¹¹ Прица, М. (2022). Карактеристике правних режима делатности полиције. *Зборник радова" Право између стварања и тумачења" Том I* стр. 395-416.

¹² Упуство о организовању послова и начину рада полиције у заједници, на секторима и полицијским одељењима - делатност полиције и начин вршења.<http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/6f7c5ecc-c208-4585-aef7-9936d5271c88/UPUTSTVO-+policija+u+zajednici.pdf>: приступљено: 22.11.2024.

разумеју своје улоге и одговорности. Ова професионална подршка не само да побољшава перформансе већ и доприноси развоју вештина и самопоуздања официра, омогућавајући им да се боље носе са сложеним и захтевним ситуацијама.¹³

Контролне активности спроводе руководиоци на свим нивоима полицијске хијерархије, што одражава важност надзора у сваком аспекту полицијског рада. Поред тога, службеници могу да спроводе контролне активности на основу наређења руководиоца организационих јединица, јачајући јасан ланац командовања. Ове активности се по правилу обављају у униформи, наглашавајући званичну природу надзора и обезбеђујући видљивост и ауторитет током процеса.

Структурисани приступ контролним активностима помаже полицијским организацијама да постигну оперативну извршност подстицањем одговорности, побољшањем ефикасности и одржавањем поверења јавности. Праћењем редовности рада, проценом квалитета задатака, пружањем стручне помоћи и усмеравањем активности, мере контроле стварају снажан систем надзора који подржава континуирано унапређење полицијских функција уз поштовање принципа законитости и професионализма. Овај свеобухватни оквир осигурава да полицијски службеници остану ефикасни и одговорни у испуњавању својих дужности према заједници.¹⁴

2. Правни режим полицијске делатности

Скуп свих активности полиције које она врши у различитим правним режимима чине укупну делатност полиције. У нашем правном поретку, под делатношћу полиције подразумева се укупност примењивања (свих) овлашћења и обављања (свих) послова полиције који су проистекли из претходно прописаних надлежности и делокруга полиције које чине та иста овлашћења и послови.¹⁵ Полазимо од тога да се овлашћења и послови прво прописују тако да чине надлежност и делокруг полиције. Након што су прописани и

¹³ Прица, М. (2022). Карактеристике правних режима делатности полиције. *Зборник радова "Право између стварања и тумачења" Том I* стр. 395-416.

¹⁴ Милетић, С. (2016). *Право унутрашњих послова*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија, Београд, стр.139.

¹⁵ Закључак Владе Републике Србије 05 бр. 020-5906/02 од 11.04.2002. године

утврђени, овлашћења и послови полиције се примењују, то јест обављају и то се може сматрати делатношћу полиције. У правном поретку, полицијска делатност се испољава најпре као материјална (физичка) делатност која је усмерена на одржавање јавног поретка. Након тога испољена је као контрола поступања одређених субјеката, везана за извршавање правних дужности које су одређене законским нормама са циљем очувања и заштите правног поретка, и на крају доношењем појединачних аката у посебно управно правном режиму.

Делатност полиције можемо посматрати као „динамички израз” надлежности и делокруга који би био „статички израз” исте целине овлашћења и послова полиције на основу чега закључујемо да се делатност врши у складу са прописом, а делокруг је сам пропис. Када говоримо о облицима полицијске делатности¹⁶, можемо рећи да у њих убрајамо следеће:

- руководна делатност;
- дежурство;
- интервентна делатност;
- позорничка делатност;
- патролна делатност;
- рад у заједници;
- оперативна делатност;
- обезбеђење;
- полицијска помоћ;
- спровођење;
- контролни пункт;
- посебна акција;
- контрола саобраћаја;
- регулисање саобраћаја;
- увиђај саобраћајних незгода;
- локална делатност;

¹⁶ Живковић, Х. (2023). *Полицијске радње*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 105.

- обука као делатност;
- курирска делатност;
- контролна делатност.

Полицијски службеник по правилу у току смене врши једну делатност полиције, а изузетно може вршити више делатности, кроз реализацију задатака које дефинише командир. Полицијски службеници о извршеним делатностима сачињавају извештај који обухвата опис и начин извршења задатака, као и друге активности предузете током вршења делатности.

2.1. Полицијска овлашћења

Полиција обавља полицијске послове применом полицијских мера и радњи, као и применом полицијских овлашћења, а све са циљем и на начин да се свакоме обезбеди једнака заштита права, слобода и безбедности, примени закон и подржи владавину права. Из овако одређеног циља обављања полицијских послова, могу се извести циљеви примене полицијских овлашћења, а то су: заштита личне безбедности, права и слобода (уз захтев да буде заснована на начелу једнакости) и примена закона (обезбеђење примене/спровођења закона). Ако би се примена полицијских овлашћења употребљавала ради неког другог циља, на пример, ради остваривања неког приватног или групног интереса, то би представљало злоупотребу права.¹⁷ Права и дужности овлашћеног службеног лица да примени законом одређене поступке и средства, када је њихова примена неопходна за извршавање конкретног полицијског посла представљају полицијска овлашћења и подлежу контроли законитости.¹⁸

Полицијска овлашћења прописана су Законом о полицији, а детаљније су уређена Правилником о полицијским овлашћењима. Законом о полицији прописана су следећа полицијска овлашћења:

1. упозорење и наређење;
2. провера и утврђивање идентитета лица и идентификација предмета;

¹⁷ Савић, М. (2015). *Полицијска средства принуде*. Ниш: Правни факултет у Нишу, стр. 119.

¹⁸ Живковић, Х. (2023). *Полицијске радње*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 108.

3. позивање;
4. довођење;
5. задржавање лица и привремено ограничење слободе кретања;
6. прикупљање обавештења;
7. привремено одузимање предмета;
8. преглед простора, објеката, документације и контрадиверзиони приступ;
9. заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава;
10. обезбеђење и преглед места догађаја;
11. употреба туђег саобраћајног средства и средства везе;
12. утврђивање присуства алкохола и/или психоактивних супстанци;
13. вршење безбедоносних провера;
14. пријем нађених ствари;
15. употреба средства принуде;
16. друга овлашћења предвиђена законом.

Као субјекат полицијског овлашћења се може појавити само одређени државни орган, то јест руководилац тог органа и поједине категорије запослених у том органу. Оваквим законским нормирањем се настоји да се успостави механизам личне одговорности за примену полицијског овлашћења. Према томе, полицијска овлашћења имају Министарство унутрашњих послова као орган државне управе, Министар унутрашњих послова који је на челу тог органа, као и директор полиције и полицијски службеници који обављају полицијске послове у статусу овлашћених службених лица тог органа.¹⁹ Министарство унутрашњих послова, као део државне управе, заједно с министром, има полицијска овлашћења која могу утицати на људска права у најосетљивијим питањима, због повећане одговорности за закониту примену ових овлашћења и правних последица које би могле настати за већи број особа.

У том смислу, овлашћено службено лице има одређену слободу (дискрециону оцену) приликом одабира између различитих овлашћења и постављања приоритета.

¹⁹ Закон о министарствима, („Службени гласник РС“, бр. 128/2012, 116/2022 и 92/2023 – др. закон)

Међутим, када су испуњени услови за примену полицијског овлашћења, не може се одустати од извршења задатка.²⁰

Ради заштите безбедности људи и имовине полицијски службеници, у свако доба, предузимају неопходне радње. Ипак, полиција мора да буде спремна и за посебне ситуације, на пример у којима наше право предвиђа припреме за рад у случају ванредног или ратног стања. Као виши степен делатности полиције јесу и посебне мере за обезбеђивање јавног реда. Ако оцени да другачије није могуће заштитити јавни ред или безбедност и здравље људи, Влада може да наложи Министру унутрашњих послова да ограничи или забрани кретање у одређеним објектима, на одређеним подручјима и на јавним местима.

Пре него што примени полицијско овлашћење, полицијски службеник је у обавези да у сваком конкретном случају процени да ли полицијско овлашћење може да примени на безбедан начин, то јест без угрожавања своје и безбедности других лица. Када полицијски службеник процени да полицијско овлашћење не може применити на безбедан начин, обавестиће дежурну службу и затражити потребну помоћ ради извршења службеног задатка. Када примени полицијско овлашћење, полицијски службеник је дужан да напише Извештај о примењеном полицијском овлашћењу. Полицијски службеник према лицу које ужива дипломатски имунитет може применити полицијска овлашћења која су неопходна за проверу или утврђивање тог статуса. Ако се приликом примене полицијског овлашћења лице позове на имунитет, полицијски службеник ће, како би проверио истинитост тврдње, од лица одмах затражити на увид јавну исправу којом се доказује имунитет, као и у што краћем временском року узети основне податке о лицу, о броју и року важења исправе, као и о називу органа који је издао исправу.²¹

Према малолетном учиниоцу, полицијска овлашћења примењују сви полицијски службеници, сем када се ради о прикупљању обавешења у својству грађанина и саслушања

²⁰ Живковић, Х. (2023). *Полицијске радње*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 112.

²¹ Закон о полицији ("Сл. гласник РС", бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

малолетника у својству осумњиченог, када овлашћења примењује полицајац за малолетнике.²²

Овлашћења која су утврђена у Закону о полицији, полицијски службеници примењују и према војним лицима и припадницима Безбедоносно-информативне агенције, осим ако посебним прописом није другачије одређено. О примењеним овлашћењима према војним лицима и припадницима Безбедносно-информативне агенције одмах се обавештава војна полиција, односно директор Безбедносно-информативне агенције.

Приликом примене полицијских овлашћења, полицијски службеници се морају придржавати принципа сразмерности које је прописано чланом 68 Закона о полицији и у коме се наводи да примена полицијског овлашћења мора бити сразмерна потреби због које се предузима. Важно је напоменути да примена полицијског овлашћења не сме изазвати веће штетне последице од оних које би наступиле да полицијско овлашћење није примењено. Полицијски службеник ће увек употребити оно полицијско овлашћење којим задатак може извршити са најмање штетних последица и за најкраће време.

2.2. Полицијски послови

Полицијски послови су део унутрашњих послова које обавља полиција тако што примењује полицијска овлашћења, и све то са циљем како би остварила безбедносно заштиту живота, права и слобода грађана, имовину, и пружио подршку владавини права.²³ Послови Министарства унутрашњих послова су прописани у Закону о министарствима²⁴, а полицијски послови у Закону о полицији. Према поменутом Закону о полицији, у члану 30, полицијски послови обухватају послове:

1. превенције криминала и унапређења безбедности у заједници;

²² Правилник о начину и условима примене полицијских овлашћења према малолетним лицима ("Службени гласник РС", број 83/2019)

²³ Скорић, М. (2020). *Примена полицијских овлашћења у Републици Србији*. Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду, стр. 73.

²⁴ Закон о министарствима, („Службени гласник РС“, бр. 128/2012, 116/2022 и 92/2023 – др. закон)

2. откривање и расветљавање кривичних дела, обезбеђивање доказа, њихова анализа, криминалистичко форензичко вештачење употребом савремених форензичких метода, и евиденција и откривање имовине проистекле из кривичног дела;
3. откривање и расветљавање прекршаја и привредних преступа;
4. откривање и хапшење учинилаца кривичних дела, прекршаја и других лица за којима се трага и привођење надлежним органима;
5. одржавање јавног реда и мира, спречавање насиља на спортским приредбама, пружање помоћи у извршењима у складу са законом;
6. регулисање, контрола, пружање помоћи и надзор у саобраћају на путевима и други послови из прописа о безбедности саобраћаја;
7. обезбеђење одређених јавних скупова, личности, објеката и простора;
8. безбедносна заштита одређених личности и објеката;
9. контрола државне границе, послови у вези са кретањем и боравком странаца, послови азила, прекограничног криминала, ирегуларних миграција и реадмисије;
10. извршавање послова утврђених прописима о оружју, приватном обезбеђењу и детективној делатности;
11. безбедносна заштита Министарства;
12. извршавање других полицијских послова и задатака утврђених законом и подзаконским актом Министарства донетим на основу овлашћења из закона.

Министар може донети подзаконски акт којим ће ближе одредити начин обављања појединачних полицијских послова. Током обављања наведених послова полицијски службеници примењују и овлашћења, мере и радње које су прописане у Законику о кривичном поступку²⁵, Закону о прекршајима и другим законима.

Приликом обављања полицијских послова, полицијски службеници морају исте обављати према начелу професионализма, деполитизације, сарадње, економичности и ефикасности, законитости у раду и сразмерности у примени полицијских овлашћења.²⁶

²⁵ Законик о кривичном поступку, (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС)

²⁶ Правилник о начину обављања појединачних полицијских послова ("Сл. гласник РС", бр. 63/2018 и 72/2018)

Циљ обављања полицијских послова јесте да се сваком обезбеди једнака заштита безбедности, права и слобода, примењујући закон и начело владавине права. Важно је рећи да приликом обављања полицијских послова, полицијски службеници могу примењивати само мере и средства принуде која су утврђена законом и којима се резултат постиже без штетних последица или са што мање истих по лице према коме се мере предузимају.

2.3. Полицијске радње

У складу са Законом о полицији и другим законима, приликом обављања полицијских послова, полицијски службеници као овлашћена службена лица примењују полицијске мереи радње. Полицијске мере и урадње у складу са Законом о полицији су:

- заштита оштећених кривичним делом и других лица;
- заштита података о идентитету;
- полицијско опажање, опсервирање;
- посебне мере за обезбеђивање јавног реда;
- снимање на јавним местима;
- полицијска помоћ у извршењима и поступцима вансудског намирења;
- полиграфско испитивање;
- пријем пријава о учињеном кривичном делу и прекршају;
- трагање за лицима и предметима;
- мере циљане потраге;
- мере за отклањање непосредне опасности;
- криминалистичко форензичка регистрација, узимање других узорака и криминалистичко форензичка вештачења и анализе;
- јавно расписивање награде.

Глава друга

СРЕДСТВА ПРИНУДЕ КАО ОБЛИК ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ

1. Карактеристике правног режима средстава принуде као облик полицијске делатности

С обзиром да полиција обавља законом утврђене полицијске и друге послове и пружа подршку владавини на основу права, она је одговорна за остваривање безбедности. Да би се постигла што већа ефикасност, Закон о полицији је усвојио већину европских стандарда. Када говоримо о примени средстава принуде као полицијског овлашћења, можемо издвојити неке карактеристике истих:

- законитост
- сразмерност
- супсидијарност
- професионализам
- сарадња.

Приликом обављања полицијских послова, могу се примењивати, односно употребљавати само средства принуде која су предвиђена законом. Овлашћено службено лице поступа непристрасно, пружајући сваком једнаку заштиту, без дискриминације по било ком основу. Применом полицијских овлашћења, полицијски службеник поступа хумано, поштујући достојанство, част и углед сваког лица.

Сразмерност у примени полицијских овлашћења подразумева да примена мора бити сразмерна потреби због које се предузима и не сме изазвати веће штетне последице од оних које би наступиле да средства примеме нису примењена.²⁷ Приликом употребе средстава принуде, полицијски службеници су дужни да чувају људске животе, проузрукују што мање повреда и материјалне штете, као и да осигурају да се помоћ повређеном или угроженом лицу што пре пружи. Ово је посебно битно код употребе ватреног оружја јер мора постојати разуман однос између циља и средстава, а то значи:

²⁷ Петровић, М. Прица, М. (2020). *Посебно управно право са међународним управним правом*. Ниш, стр. 118.

1. да се може очекивати са разлогом да ће средства довести до остварења циља,
2. да штета од оних који су повређени мером не сме бити несразмерна са коришћењем коју друштво тиме добија.

Полицијски службеници предузимају неопходне радње ради заштите живота и личне безбедности људи и имовине, а током обављања својих послова служи заједници и штити сва лица од незаконитих деловања. Полицијски службеник, након обављања послова, доставља у писаном облику сазнања до којих је дошао свом непосредно надређеном службенику.

Пре него што примени полицијско овлашћење, полицијски службеник је дужан да се увери да су испуњени сви законски услови за примену овлашћења и одговорно је за ту процену. Ако је у датој ситуацији могуће, лице према коме се примењује полицијско овлашћење има право да буде упознато са разлозима за то.

2. Полицијске мере, радње и овлашћења

Полицијске мере и радње, из чл. 47-63 ЗОП-а²⁸, категорисане су одвојено од полицијских овлашћења због своје правне природе. Ове мере се дефинишу као радње, а не као овлашћења и обухватају: заштиту жртава кривичних дела и других појединаца, чување података о идентитету, спровођење полицијског надзора и праћења, спровођење посебних мера за одржавање јавног реда, снимање на јавним просторима, пружање помоћи у извршењу и ванредном -судске нагодбе, полиграфска испитивања, примање пријава за кривична дела и прекршаје, лоцирање лица и предмета, циљано предузимање мере претреса, решавање непосредних претњи, спровођење кривично-форензичке регистрације и анализа и доношење јавних награда.²⁹

²⁸ Закон о полицији (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

²⁹ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). Нови Закон о полицији и примена средстава принуде. *У: Војно дело, вол. 69*, 191-209.

Насупрот томе, чланови 64-128 ЗОП-а³⁰ свеобухватно дефинишу 15 полицијских овлашћења, услове за њихову примену, а донекле и начине њиховог извршења. Ова овлашћења обухватају: издавање упозорења и наредби; провера и утврђивање личног идентитета и идентификација предмета; позивање појединаца; хапшење и притварање појединаца; привремено ограничавање слободе кретања; прикупљање информација; привремено одузимање предмета; преглед просторија, објеката и документације, као и вршење контрадиверзионих прегледа; заустављање и преглед лица, предмета и возила; обезбеђење и испитивање места инцидента; коришћење приватних превозних средстава и комуникација; тестирање на алкохол и/или психоактивне супстанце; спровођење безбедносних провера; прихватање пронађених предмета; коришћење средстава принуде; и друга законом предвиђена овлашћења.³¹

3. Употреба средстава принуде

Употреба средстава принуде је критична полицијска моћ, која се обично користи као последње средство када друге мере, радње или овлашћења не успеју да постигну легитимни циљ. Ова моћ укључује директну примену силе на појединца или објекат, са примарним циљем да се примора на поштовање закона и прописа. Као такав, наглашава јединствену улогу органа унутрашњих послова у одржавању јавног реда и спровођењу владавине права.

Примена мера принуде издваја полицију од других државних институција, посебно у оквиру државне управе. Искључиво право на употребу силе има полиција као огранак државе; међутим, постоје одређени изузеци. На пример, приватни сектор безбедности може користити мере принуде у законом прописаним околностима. Слично томе, општинска полиција, по узору на своје колеге у земљама ЕУ и суседним регионима, има ограничена овлашћења да примењује такве мере. Поред тога, припадници Правосудне гарде, који раде у оквиру Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, такође су овлашћени да у својим пословима користе средства принуде. Ипак, од значаја је

³⁰ Закон о полицији (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

³¹ Млађовић, И. (2015). Обављање службене (полицијске) дужности као основ искључења противправности. *Безбедност*, стр. 216-230.

препознати да коришћење ове моћи укључује значајне ризике, јер директно утиче на физички и ментални интегритет – а потенцијално и на живот – појединца против кога се користи.³²

Правни оквир који регулише мере принуде у Србији заснован је на уставној заштити. Члан 24. Устава Републике Србије гарантује право на живот као основно људско право, наглашавајући његову универзалну вредност.³³ Слично, члан 25 гарантује право на физички и психички интегритет, изричито забрањујући мучење, нехумано или понижавајуће поступање или кажњавање. Ове уставне одредбе одражавају основне принципе људског достојанства и мањинских права, која су заштићена ограничењима државних овлашћења.³⁴

Ограничавање људских и мањинских права, укључујући и употребу мера принуде, дозвољено је само под посебним условима прописаним законом. Ова ограничења морају служити легитимним циљевима, у складу са уставним принципима и бити неопходна у демократском друштву без поткопавања суштине загарантованих права. Нови Закон о полицији (ЗОП) придржава се ових принципа, осигуравајући да регулисање мера принуде остане у границама ширих законских одредби. Ова детаљна уредба је осмишљена да уравнотежи одговорност државе да одржава ред са значајем поштовања људских права и владавине права.³⁵

³² Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). Нови Закон о полицији и примена средстава принуде. *У: Војно дело, вол, 69*, 191-209.

³³ Устав Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 98/2006 и 115/2021)

³⁴ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). Нови Закон о полицији и примена средстава принуде. *У: Војно дело, вол, 69*, 191-209.

³⁵ Млађовић, И. (2015). Обављање службене (полицијске) дужности као основ искључења противправности. *Безбедност*, стр. 216-230.

Глава трећа

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАНДАРДИ УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ

1. Карактеристике међународних стандарда

Међународни правни стандарди о употреби средстава принуде, као што су прекомерена употреба силе, ограничење слободе или притвор, засновани су на заштити људских права, обезбеђујући да се такве мере примењују само под одређеним околностима и у складу са утврђеним нормама. Ови стандарди имају за циљ да уравнотеже циљеве спровођења закона са очувањем достојанства појединца и основних слобода.³⁶

Примарни извор ових стандарда је међународно право о људским правима, посебно конвенције као што су Универзална декларација о људским правима (*Universal Declaration of Human Rights* - UDHR) и Међународни пакт о грађанским и политичким правима (*International Covenant on Civil and Political Rights* - ICCPR). Ови документи наглашавају да свака употреба силе мора бити неопходна, пропорционална и разумна у контексту одређене ситуације. ICCPR, у члану 7, изричито забрањује мучење и окрутно, нехумано или понижавајуће поступање или кажњавање, постављајући јасну законску границу за употребу принуде.

Основни принципи УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службеника унутрашњих послова, усвојени 1990. године, пружају детаљне смернице за службенике. Ови принципи наглашавају да силу треба користити само када су друга средства недовољна и да увек треба да буде пропорционална претњи на коју се наилази. Употреба ватреног оружја је дозвољена само у ситуацијама непосредне опасности од смрти или озбиљне повреде, а чак и тада смртоносна сила мора бити последње средство. Поред тога, принципи наглашавају важност одговорности и потребу за независном ревизијом радњи које укључују употребу принуде.³⁷

³⁶ Milanovic, M. (2023). Revisiting coercion as an element of prohibited intervention in international law. *American Journal of International Law*, 117(4), 601-650.

³⁷ Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.

Европска конвенција о људским правима (*European Convention on Human Rights - ECHR*) и Конвенција УН против тортуре дају додатна ограничења, наглашавајући потребу за судским надзором и правом на оспоравање незаконитих радњи принуде. У контексту притвора, стандарди захтевају брз приступ правном саветнику и судској ревизији, обезбеђујући да појединци не буду подвргнути произвољном притвору или малтретирању.

2. Основни принципи који регулишу полицијску употребу принуде

Употреба принуде од стране полиције је спорно питање, дубоко укоренено у равнотежи између одржавања јавне безбедности и заштите права појединца. Да би усмеравали радње унутрашњих послова, међународни правни стандарди наглашавају значајне принципе као што су неопходност, пропорционалност, легитимност, одговорност и транспарентност. Ови принципи чине основу етичког и законитог понашања полиције, обезбеђујући да се сила примењује разборито и само када је то апсолутно неопходно. Њихова примена јача поверење јавности у органе унутрашњих послова, истовремено штитећи основна људска права.³⁸

Принцип нужности налаже да се употреба принуде мора десити само када је апсолутно неопходна за постизање легитимног циља, као што је спречавање штете, спровођење закона или одржавање реда.³⁹ Принуда никада није прво средство; примењује се само након исцрпљивања ненасилних средстава, као што су преговарање или убеђивање. Овај принцип осигурава да полицијске акције буду пажљиво оправдане, смањујући ризик од непотребне штете.

Пропорционалност захтева да ниво примењене силе директно одговара озбиљности претње или прекршаја. На пример, смртоносну силу треба узети у обзир само у ситуацијама које укључују непосредну претњу по живот или тешке телесне повреде. Несразмерна употреба силе, као што је реаговање на мање прекршаје прекомерним

³⁸ Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 245-258.

³⁹ Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.

мерама, крши међународне стандарде и нарушава поверење јавности у органе унутрашњих послова.

Концепт легитимитета наглашава правну и моралну оправданост полицијских акција. Принуда мора бити усклађена са законима, стандардима људских права и етичким смерницама. Радње које се доживљавају као произвољне, дискриминаторне или неправедне немају легитимитет, потенцијално изазивајући јавно неслагање и подривање владавине права.

Ови принципи су ојачани међународним инструментима као што су Основни принципи Уједињених нација о употреби силе и ватреног оружја од стране службеника, који експлицитно наглашавају да сила мора да се придржава неопходности и пропорционалности да би се подржала легитимност.

Одговорност осигурава да полицајци и институције одговарају за своје поступке, посебно када се користи сила. Механизми као што су независна надзорна тела, интерни прегледи и правосудни системи значајни су у истрази навода о недоличном понашању. Без одговорности, злоупотребе моћи могу да се шире, подстичући културу некажњивости. Транспарентност захтева отвореност у операцијама за спровођење закона, омогућавајући јавни надзор. Ово укључује јасну комуникацију о разлозима полицијских акција, процедурама које регулишу употребу силе и приступ независним истрагама када је то потребно. Транспарентност гради поверење јавности, одвраћајући од недоличног понашања и јачајући интегритет полицијских институција.⁴⁰

Заједно, одговорност и транспарентност су од значаја за одржавање етичких стандарда, промовисање правде и обезбеђивање одговорне употребе принуде од стране органа унутрашњих послова.⁴¹

⁴⁰ Janković, B., Vučković, G., Milojević, S., Milojković, B., & Mitrović, B. (2018). The analysis of the qualification level of members of police intervention patrols for application of means of Coercion. In *Thematic conference proceedings of international significance Vol. 2/International Scientific Conference "Archibald Reiss Days", Belgrade, 2-3 October 2018*, pp. 29-38.

⁴¹ Bowling, B., & Sheptycki, J. (2018). Global policing and transnational rule with law. In *Transnational Crime*, pp. 151-183.

3. Значајни међународни правни акти

Међународни правни акти важни су у дефинисању стандарда за полицијску употребу силе и принуде.⁴² Ови акти су дизајнирани да обезбеде оквир за обезбеђивање да полицијске операције остану у границама закона о људским правима и да се спроводе на начин који подржава достојанство и права појединаца. Различити уговори, конвенције и декларације су битне за регулисање полицијског понашања у вези са употребом принуде.

Међу најутицајнијим међународним правним актима су Основни принципи Уједињених нација о употреби силе и ватреног оружја, Универзална декларација о људским правима (*Use of Force and Firearms, the Universal Declaration of Human Rights - UDHR*) и Међународни пакт о грађанским и политичким правима (*International Covenant on Civil and Political Rights- ICCPR*). Сваки од њих значајан је у обезбеђивању да полиција и остале службе безбедности поштују људска права уз одржавање јавног реда и безбедности.

Једна од примарних карактеристика ових међународних инструмената је нагласак на неопходности и пропорционалности када се од полиције захтева да употреби силу. Они јасно наводе да употреба принуде мора бити последње средство и само када је то апсолутно неопходно да би се спречила штета или спровео закон. Они такође обезбеђују да се полицијска сила примењује на начин који је прикладан конкретним околностима и не доводи до прекомерне штете или кршења основних права појединаца.⁴³

Кодекс понашања за службенике Уједињених нација је још један важан документ који поставља етичке принципе који регулишу понашање службеника. Овај кодекс наглашава важност људског достојанства и потребу да се избегне прекомерна употреба силе у полицији. Од службеника се захтева да буду уздржани и користе ненасилна средства кад год је то могуће.

⁴² Milanovic, M. (2023). Revisiting coercion as an element of prohibited intervention in international law. *American Journal of International Law*, 117(4), 601-650.

⁴³ Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.

Поред тога, регионални инструменти за људска права, као што су Европска конвенција о људским правима (*European Convention on Human Rights*- ECHR) и Америчка конвенција о људским правима, пружају даље смернице и правне стандарде специфичне за њихове регионе.⁴⁴ Ови регионални инструменти функционишу у спрези са глобалним правним стандардима, јачајући посвећеност људским правима и владавини права. Ови међународни правни инструменти су критични не само за регулисање полицијских акција, већ и за позивање влада на одговорност. Државе су у обавези да уграде ове стандарде у своје домаће правне системе и обезбеде поштовање од стране службеника. Пропуст да се то уради може довести до кршења међународног права, што резултира потенцијалним правним последицама за владе и службеника.

3.1. Основни принципи Уједињених нација о употреби силе и ватреног оружја (1990)

Основни принципи Уједињених нација о употреби силе и ватреног оружја (1990) пружају оквир за регулисање употребе принуде од стране полицијских службеника широм света.⁴⁵ Ови принципи се нашироко сматрају основом међународног права о људским правима у вези са радом полиције, наглашавајући потребу да службе безбедности поштују и штите људска права уз одржавање јавне безбедности и реда. Принципи имају за циљ да обезбеде да свака употреба силе или ватреног оружја није само законита већ и неопходна, сразмерна и одговарајућа околностима.⁴⁶

Један од најзначајнијих аспеката Основних принципа УН је нагласак на неопходности и пропорционалности. Према принципу 4, службеници треба да користе силу само када је то апсолутно неопходно за извршавање њихових дужности, а употребљена сила мора бити сразмерна озбиљности прекршаја или претње на коју се сусреће. Ово осигурава да употреба принуде није претерана и да се на првом месту разматрају мање наметљиве методе, као што су дијалог или деескалација. Принцип

⁴⁴ Bowling, B., & Sheptycki, J. (2018). Global policing and transnational rule with law. In *Transnational Crime*, pp. 151-183.

⁴⁵ <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>: приступљено: 25.11.2024.

⁴⁶ Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.

пропорционалности такође значи да употребљена сила не сме премашити оно што је потребно да би се поступило у ситуацији у којој се ради.

Још једна критична карактеристика Основних принципа је нагласак на одговорности. Према принципу 22, кад год полиција употреби силу, посебно смртоносно, она мора бити одговорна за своје поступке. Независне и непристрасне истраге морају се спроводити у случајевима у којима је коришћена сила, обезбеђујући да се свака злоупотреба силе реши и да се одговорне стране позову на одговорност. Ова одговорност је од значаја како би се осигурало да службеници не злоупотребљавају своја овлашћења или делују некажњено.

Основни принципи УН-а такође наглашавају важност обуке и надзора. Службе безбедности морају да обезбеде да су полицајци адекватно обучени за руковање ситуацијама које захтевају употребу силе и да су подложни сталном надзору и праћењу како би се спречиле злоупотребе. Ова обука укључује правилну употребу ватреног оружја, технике обуздавања и ефикасну примену ненасилних мера за деескалацију ситуација.⁴⁷

Основни принципи наглашавају потребу за јасним прописима који регулишу употребу силе. Ови прописи треба да дефинишу околности под којима се може користити сила, врсте силе које су прихватљиве и процедуре за истраживање потенцијалних злоупотреба. Службе безбедности се такође подстичу да усвоје полицијске стратегије оријентисане на заједницу, које дају приоритет ненасилном решавању сукоба и граде поверење између полицајаца и заједница којима служе.

3.2. Универзална декларација о људским правима и њена применљивост на рад полиције

Универзална декларација о људским правима (*Universal Declaration of Human Rights*- UDHR), коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1948. године, један је од темељних докумената међународног права људских права. Он прокламује

⁴⁷ Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.

урођено достојанство и једнака права свих чланова људске породице и утврђује широк спектар грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права. Универзална декларација о људским правима није сама по себи правно обавезујући инструмент, али је широко прихваћена као оквир за националне законе и међународне уговоре који штите људска права, укључујући она која се односе на рад полиције и употребу принуде.⁴⁸

Неколико чланова UDHR је посебно релевантно за регулисање употребе силе од стране службеника. Члан 3 UDHR наводи да „свако има право на живот, слободу и безбедност личности“, што директно утиче на полицијску употребу силе, посебно у случајевима када се користи смртоносна или прекомерна сила. Службеници дужни су према међународном праву да поштују право на живот и слободу, обезбеђујући да свака употреба силе буде правно оправдана, неопходна и сразмерна.

Члан 5 UDHR даље штити појединце од „тортуре или окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања“. Овај принцип има директне импликације на понашање полиције. Било које методе принуде које доводе до мучења или злостављања, као што су премлаћивање или продужени притвор без одговарајућег поступка, јасно су кршење међународног права о људским правима. Забрана такве праксе је од значаја за регулисање полицијског понашања, осигуравајући да службе безбедности штите достојанство и права свих појединаца.⁴⁹

Поред тога, члан 9 UDHR гарантује право на слободу од произвољног хапшења, притвора или прогонства. Ова одредба осигурава да полиција не може користити принуду као средство произвољног лишења слободе или кажњавања. Хапшења и притвори морају бити у складу са законским процедурама, а појединци имају право да оспоравају законитост свог притвора. Ово је критична заштита од злоупотребе овлашћења од стране полицијских службеника и наглашава важност правног надзора у примени принуде.

⁴⁸ <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>: приступљено: 25.11.2024.

⁴⁹ Bowling, B., & Sheptycki, J. (2018). Global policing and transnational rule with law. In *Transnational Crime*, pp. 151-183.

Универзална декларација о људским правима такође наглашава право на правично суђење (члан 10) и право на тражење ефикасног правног лека (члан 8), који се укрштају са употребом силе од стране полиције. Ове одредбе обезбеђују да појединци који доживе полицијску злоупотребу или злоупотребу силе имају приступ правним лековима, као што су жалбени поступци, судско преиспитивање и право на одштету. Универзална декларација о људским правима тако пружа свеобухватан оквир за заштиту људских права у полицији, захтевајући да полицијске акције буду у складу са принципима правичности, правде и поштовања људског достојанства.

Иако сам UDHR не говори посебно о употреби принуде од стране полиције, његове широке заштите нуде смернице за развој националних закона и међународних конвенција које регулишу понашање полиције.⁵⁰ Њени принципи су интегрисани у низ обавезујућих правних инструмената, укључујући Међународни пакт о грађанским и политичким правима и регионалне споразуме о људским правима, додатно учвршћујући његову релевантност за полицијске праксе широм света.

3.3. Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који су Уједињене нације усвојиле 1966. године, је међународни уговор који оцртава грађанска и политичка права појединаца. Он намеће обавезе државама да штите ова права и обезбеде њихово уживање без дискриминације. Неколико одредби ICCPR-а су посебно релевантне за употребу принуде од стране полиције, посебно чланови 6, 7 и 9.⁵¹

Члан 6 ICCPR-а штити право на живот, наводећи да „свако људско биће има инхерентно право на живот“, које ће бити заштићено законом. Овај члан поставља значајно ограничење службеника, посебно у погледу употребе смртоносне силе. Према међународном праву, полиција може да прибегне употреби смртоносне силе само ако је то апсолутно неопходно за заштиту живота, на пример у ситуацијама када постоји

⁵⁰ Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.

⁵¹ <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>: приступљено: 26.11.2024.

непосредна опасност од смрти или озбиљне повреде. Употреба смртоносне силе ван ових строгих околности представља кршење права на живот и забрањена је према ICCPR. Ова одредба наглашава важност принципа неопходности и пропорционалности у раду полиције, осигуравајући да полиција не прибегава прекомерној или неселективној употреби силе.

Члан 7 ICCPR-а забрањује мучење, окрутно, нехумано или понижавајуће поступање или кажњавање. Овај члан је кључан за регулисање понашања службеника. Сваки облик тортуре, физичког или психичког злостављања или нечовечног поступања полиције представља јасно кршење међународног права о људским правима. Ова одредба је посебно релевантна када се бави случајевима полицијске бруталности или прекомерне употребе принуде, као што су премлаћивање, прекомерна употреба средстава за везивање или употреба метода принуде. Од држава се захтева да предузму ефикасне мере да спрече такве злоупотребе, да починиоце позову на одговорност и обезбеде обештећење жртвама.⁵²

Члан 9 гарантује право на слободу и безбедност личности, наводећи да „нико не може бити подвргнут произвољном хапшењу или притвору“. Овај члан поставља стриктна ограничења на моћ службеника полиције да хапсе појединце. Полиција мора имати разумне основе за хапшење, а хапшење мора бити спроведено према утврђеним законским процедурама. Самовољно притварање, где су појединци притворени без одговарајућег процеса или правног оправдања, забрањено је према ICCPR. Ова одредба директно утиче на то како се принуда може користити у контексту притварања појединаца, осигуравајући да се радње заснивају на законским овлашћењима и подлежу судском надзору.⁵³

⁵² <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>: приступљено: 26.11.2024.

⁵³ Janković, B., Vučković, G., Milojević, S., Milojković, B., & Mitrović, B. (2018). The analysis of the qualification level of members of police intervention patrols for application of means of Coercion. In *Thematic conference proceedings of international significance Vol. 2/International Scientific Conference "Archibald Reiss Days"*, Belgrade, 2-3 October 2018, pp. 29-38.

Глава четврта

ВРСТЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ

1. Физичка снага

Закон о полицији⁵⁴ у члану 110 став 1. прописује: „Физичка снага може се употребити ради одбијања напада, савлађивања отпора или спречавања самоповређивања лица“. Употреба физичке снаге представља наблаже средство принуде као неопходан и неизбежан део дужности припадника полиције, која подразумева употребу различитих захвата борилачких вештина или њима сличних поступака на телу другог лица којима се оно присиљава на послушност када су за то испуњени услови.

Свака радња предузета да се нападнуто лице повреди или лиши живота, да се насилно уђе у објекат у који је улаз забрањен или да се полицијски службеник спречи у извршењу службене радње сматра се нападом. Свако супротстављање законитим службеним мерама и радњама сматра се отпором. Физичка снага престаје чим престане напад или отпор лица према које је употребљено. Отпор лица може бити активан или пасиван. Активан отпор подразумева чињење, заклањање, држање за лице или предмет, отимањем или стављањем у изглед да ће се лице напасти, док пасиван отпор подразумева нечињење, односно оглушавање или заузимање седећег, клечећег, лежећег или сличног положаја.

Употреба физичке силе, као најнепосреднијег облика принуде, само је једна од неколико опција за постизање законитог циља. Употреба силе је суштински и неизбежан аспект полицијских дужности (овлашћења). Службеници полиције се често сусрећу са ситуацијама у којима је примена силе неопходна за одржавање безбедности или спровођење закона и прописа.⁵⁵

Као што је наведено у Закону о полицији, када службеници прибегавају физичкој сили или другим принудним мерама, од њих се тражи да дају приоритет заштити људских

⁵⁴ Закон о полицији (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

⁵⁵ Амановић, Ђ. (2003). Теоријски основ употребе силе и ватреног оружја. *Безбедност, Министарство унутрашњих послова, Београд*, бр. 3, стр. 8

живота, минимизирају штету и штету и пруже хитну помоћ свим повређеним или угроженим особама, истовремено обавештавајући своје чланови породице. Силу треба користити само у оној мери која је апсолутно неопходна за постизање легитимног, законитог циља. Овлашћено службено лице може употребити принуду само ако не постоји алтернативни начин за извршење задатка, и то мора чинити на уздржан начин, сразмерно претњи по законски заштићену имовину или вредности, или озбиљности спреченог дела или обратио.⁵⁶

Правилником о полицијским овлашћењима је у члану 77. став 2. прописано да „Под употребом физичке снаге се не сматрају поступци на телу другог лица који омаловажавају лице или вређају људско достојанство и лични интегритет лица.“

2. Распршивач са надражујућим средством

Распршивач са надражујућим средством, који се такође назива и бибер спреј, је општепризнато средство које користе службеници као средство принуде за ефикасно одбијање напада појединца који се активно опире хапшењу. Његова примарна сврха је да изазове привремену онеспособљеност, чиме се омогућава полицајцима да поврате контролу над ситуацијом, а минимизирају ризик од повреде и полицајца и појединца који је укључен.⁵⁷

Бибер спреј је категорисано као мање озбиљним по својим ефектима у поређењу са другим облицима физичке принуде, као што је службена палица или електромагнетни уређаји. Међутим, он је снажнији од хемијских агенаса који се користе у сузавцу, јер изазива тренутни, интензиван инфламаторни одговор при контакту са очима, респираторним системом и кожом. Супстанца која се обично користи у спреју од бибера је капсаицин, активно једињење добијено из љутих паприка, које изазива неугодан осећај интензивног пецкања и иритације. Ова реакција је довољна да привремено онеспособи особу, дајући службенику критичну прилику да је обузда.

⁵⁶ Закон о полицији (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

⁵⁷ Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

За разлику од агресивнијих физичких метода силе, као што су палице или ватрено оружје, бибер спреј се сматра средством за вршење контроле у ситуацијама које не захтевају употребу смртоносне силе. Његова примарна предност лежи у његовој способности да привремено онеспособи појединца без наношења трајне штете, што га чини преферираном опцијом у одређеним ситуацијама у којима би физички сукоб могао ескалирати. Благи, иако делотворни ефекти бибер спреја чине га корисним средством за ширење нестабилних ситуација, као што су када се појединци опиру хапш⁵⁸ењу или када се полицајци суочавају са особом која се понаша агресивно или нередовито.

Када га користе службеници, бибер спреј се обично испоручује кроз канистер или аеросолни уређај, који распршује концентровано хемијско средство дизајнирано да онеспособи мету. У зависности од формуле, спреј може или изазвати болно пецкање или ослободити неподношљив мирис, који додатно дезоријентише појединца. Ово тренутно онеспособљавање је обично кратко, траје само неколико минута, али је често довољно да полицајци савладају особу и примењују физичка ограничења.

Употреба надражујућих спрејева, укључујући бибер спреј, регулисана је строгим протоколима и императив је да се службеници придржавају смерница произвођача за правилну употребу. Ово укључује обезбеђивање да се спреј примењује на контролисан и намеран начин како би се избегла непотребна штета. Поред тога, службеници су дужни да дају јасно упозорење пре употребе спреја. Стандардна процедура укључује усмено обавештавање појединца да ће спреј бити употребљен, обично издавањем следеће команде: "Стој, полиција, употребићу спреј!" Ово служи као коначна прилика да се особа повинује, и представља суштински део процеса деескалације, наглашавајући да је употреба силе последње средство.⁵⁹

⁵⁸ Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

⁵⁹ Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 245-258.

3. Електромагнетна средства

Електромагнетни уређаји представљају релативно нови додатак комплету алата за принуду, емитујући краткотрајни електромагнетни импулс да привремено онеспособи особу. Ови уређаји функционишу тако што ометају мишићну активност, чинећи особу неспособном да контролише своје покрете и изазивајући тренутну неспособност. Обично се користе за неутрализацију претњи, одбијање напада или превазилажење активног отпора на несмртоносни начин.

Употреба ових уређаја подлеже строгим протоколима. Пре распоређивања, полицајци су дужни да издају јасно усмено упозорење појединцу, као што је "Стој, полиција, употребићу електричну палицу!" Ово пружа особи могућност да се повинује пре употребе силе. Ако појединац не обрати пажњу на упозорење након што је испоручено, обично путем визуелних знакова као што су ласерски нишан или електрични лук, полицајац може наставити да користи пиштољ за омамљивање или електричну палицу. Пиштољ за омамљивање се обично користи директним контактом или испаливањем пројектила на даљину, док се електрична палица примењује директним контактом са телом особе.

У складу са утврђеним смерницама, електромагнетне уређаје треба користити само када се друга средства принуде сматрају неприкладним или неефикасним. Посебна пажња се мора обратити у одређеним околностима, на пример када се ради са особама које су рањене, трудне, ментално болесни, који пате од тешког крварења или имају позната срчана обољења. У овим случајевима, употреби електромагнетних уређаја мора се приступити крајње опрезно, а њихова примена треба бити ограничена на најкраће време потребно за контролу ситуације.⁶⁰

Електромагнетни уређаји не би требало да се користе на појединцима чије радње, ако се изненада прекину, могу представљати непосредну опасност по њихов живот или безбедност других. На пример, службеници морају да буду опрезни када поступају са

⁶⁰ Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 245-258.

појединцима који управљају возилима, јер изненадна онеспособљеност изазвана електромагнетним уређајем може довести до озбиљне штете, укључујући саобраћајне несреће.

Након употребе електромагнетне принуде, службеници су дужни да пажљиво прате стање погођене особе. Ако особа остане у стању узнемирености, шока или покаже знаке оштећења због алкохола, дрога или других здравствених проблема, мора се пружити хитна медицинска помоћ. Ово укључује обезбеђивање да је професионална медицинска помоћ доступна за решавање било каквих текућих здравствених проблема или компликација које проистичу из употребе уређаја.

Одговорно коришћење електромагнетних уређаја је критичан аспект праксе спровођења закона. Иако нуде мање смртоносну алтернативу традиционалним средствима принуде, њихова примена увек мора бити пропорционална, пажљиво контролисана и праћена одговарајућим надзором и медицинском негом како би се осигурала безбедност и добробит укључене особе.⁶¹

4. Службена палица

Службена палица је средство принуде од које могу настати последице по тело које могу бити опасне по живот. Из тог разлога се ретко употребљава у пракси, што показују и подаци који се воде о примени средстава принуде.⁶² Поред употребе службене палице за задавање удараца лицу, она служи и за блокове и потискивања.

Када се службена палица употребљава за задавање удараца или примене захвата на телу лица, она се не сме користити у пределу главе, врата, кичменог стуба, грудног коша, трбушног зида, гениталија и зглобова сем ако су неопходни ради заштите живота и тела. Ако се законити циљ не може постићи употребом физичке снаге, може се употребити службена палица ради одбијања напада или савлађивања отпора лица. У случају да лице

⁶¹ Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

⁶² Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

према коме треба употребити средство принуде – службену палицу, покаже пасиван отпор, по правилу, употреба службене палице ће се избегавати осим ако ни на један други начин није могуће испунити законити циљ.

Службена палица се употребљава за задавање удараца или примене захвата на телу лица. Ако није могуће избећи ударац, он се задаје у пределу мишићног ткива тела тако да се не проузрокују или проузрокују што је могуће блаже телесне повреде. Ударци се не смеју задати у пределу главе, врата, кичменог стуба, грудног коша, трбушног зида, гениталија и зглобова сем ако су неопходни ради заштите живота и тела. Поред ограничења предвиђених законом, полицијски службеник неће употребити службену палицу према лицу које не пружа отпор, односно пружа пасивни отпор, осим ако се такав отпор не може савладати на други начин. Службену палицу полицијски службеник може користити као средство у примени захвата борилачких вештина са или без удараца.

5. Средства за везивање

Полицијски службеник ће, када се испуне услови за употребу средстава за везивање, проценити да ли ће користити формацијска средства за везивање (лисице), или неко од наменских средстава за везивање (пластичне запреге). Како би се извршило везивање, потребно је довести лице у одговарајућу позицију. То се постиже издавањем наређења или употреом физичке снаге уколико лице пружа отпор. Ако лице које је потребно везати показује отпор, полицијски службеник ће прво морати да одбије напад одговарајућим средством принуде како би могао употребити средство за везивање.

Што се тиче лица које не показује отпор, полицијски службеник ће лакше и брже употребити средства за везивање. Средства за везивање⁶³ могу се употребити како би се спречио напад, отпор, бекство или самоповређивање лица. Употребом средстава за везивање, сматра везивање руку лицу испред тела или иза леђа..

⁶³ Закон о полицији („Сл. гласник РС“, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

Ако није постигнута сврха употребе средстава за везивање руку, могу се везати и ноге.⁶⁴ У пракси се најчешће лицу везују руке иза леђа јер се тако отклањају многе опасности због смањене покретљивости тела лица. Полицијски службеник ће употребити средства за везивање на начин да не наноси непотребну телесну бол или повреду везаном лицу. Полицијски службеник који је применио средство принуде за везивање, има одговорност за безбедност лица које је везано.⁶⁵

6. Специјална возила

Ради успостављања нарушеног јавног реда, запречавања проласка лица и употребе хемијских средстава и ватреног оружја уграђеног на та возила могу се употребити специјална возила.

Одлука о употреби специјалних возила као мере принуде мора бити донета на основу специфичних услова ситуације и правног оквира који регулише употребу силе. Од полицијских службеника се захтева да добро процене, узимајући у обзир озбиљност претње, контекст догађаја и неопходност употребе тако значајног средства принуде. Специјална возила би требало да буду распоређена само када мање наметљиве методе контроле, као што су вербалне команде или несмртоносна средства, нису довољне за решавање ситуације или када постоји непосредна претња по јавну безбедност или заштиту полицајаца.

У складу са законом, пре употребе специјалног возила, службено лице мора, кад год је то могуће, дати јасно и недвосмислено упозорење лицима која су у опасности да се возило употреби против њих. Ово служи као прилика за укључене појединце да испоштују наредбе које издају службе безбедности, чиме се спречава потреба за принудним мерама. Службеник мора издати формално упозорење, као што је: „Станите, полиција, користиће се специјално возило ако се не придржавате!“ Ово упозорење је од значаја за одржавање

⁶⁴ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

⁶⁵ Јанковић, Р., Арлов, Д., Вучковић, Г. (2023). Употреба средстава за везивање: процедуре и контрола покретљивости. *Безбедност*, 65(3), 66-82.

транспарентности и одговорности, омогућавајући појединцима прилику да деескалирају ситуацију без употребе силе.⁶⁶

Распоређивање специјалних возила захтева пажљиву координацију и, у многим случајевима, заштиту и подршку додатних службеника. Службеници одговорни за рад специјалних возила морају бити у пратњи одговарајућег броја особља како би се осигурала сигурност и службеника и појединаца који су укључени. Присуство додатних службеника помаже да се осигура да се возило користи на начин у складу са правним и процедуралним стандардима и да нема злоупотребе или злоупотребе овлашћења.⁶⁷

7. Службени пас

Када су испуњени услови за употребу физичке снаге или службене палице; услови за употребу ватреног оружја и када се успоставља нарушени јавни ред службени пас се може употребити као средство принуде. То се постиже пуштањем пса према лицу и запречавање псима пролазак лица. Службени пас⁶⁸ може имати заштитну корпу и поводац или бити без истих. Полицијски службеник може употребити као средство принуде службеног пса који је посебно дресиран и контролисан. Он се може употребити само под надзором стручно оспособљеног полицијског службеника (водича службеног пса) и то на начин на који се неће изазвати узнемиравање грађана.

Уколико околности конкретног случаја то омогућавају, пре употребе службеног пса као средства принуде, полицијски службеник ће упозорити лице према коме намерава употребити средство принуде. Полицијски службеник при употреби службеног пса пази да пас не нанесе непотребне телесне повреде лицу према коме се употребљава. Ако се деси да у обављању полицијског посла службени пас остане без водича, други полицијски

⁶⁶ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

⁶⁷ Правилник о полицијским овлашћењима ("Службени гласник РС", број 41/2019 и 93/2022)

⁶⁸ Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 245-258.

службеник ће предузети потребне мере како би престао употреба службеног пса као средства принуде.⁶⁹

8. Службени коњ

Службени коњ, као средство принуде, може да се употреби када су испуњени услови за употребу физичке снаге или палице, ради успостављања нарушеног јавног реда или запречавање проласка лица.

Кретање службеним коњем или коњима према лицу или лицима ради њиховог раздвајања, потискивања или запречавања проласка лица користи се као средство принуде. Службени коњ се може употребити као средство принуде под надзором стручно оспособљеног полицијског службеника (коњаника). Употребом се сматра кретање службеним коњем или коњима према лицу или лицима како би се они раздвојили, потиснули или ради запречавања проласка лица. Ако у употреби службених коња као средства принуде учествује пет или више коњаника, онда можемо говорити о употреби коњице.

9. Средства за запречавање

Средства за запречавање представљају алате и уређаје који се користе од стране полицијских органа с циљем принудног заустављања возила и спречавања пролаза лица у ситуацијама које захтевају интервенцију. Ова средства значајна су у одржавању јавног реда и сигурности, посебно у контексту хитних ситуација као што су потере, спречавање бекства осумњичених лица или обезбеђивање одређених зона од непријатељских или непожељних активности.⁷⁰

Када се користе средства за запречавање, полицијски службеници који их постављају и контролишу морају бити обучени и обучени за правилну употребу, како би се

⁶⁹ Правилник о полицијскимовлашћењима ("Службенигласник РС", број 41/2019 и 93/2022)

⁷⁰ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

избегле ненамерне последице или опасности по учеснике у саобраћају и друге цивиле. Поред тога, у току њихове употребе, неопходно је да полицијски службеници који штите ова средства буду распоређени у довољном броју, у складу са наредбама које издаје њихов непосредни старешина. Ови службеници имају задатак да обезбеде сигурност у непосредној близини средства за запречавање, осигурају да не буде неправилно или незаконито употребљено и да ускладе све поступке са законским прописима и прописима о употреби силе.

Полицијски службеници који штите средства за запречавање такође су задужени за управљање ситуацијама у којима се ова средства користе, као што су комуникација са другим јединицама, координација поступака са другим агенцијама или службама за хитне ситуације и одржавање контроле над ситуацијом како би се избегле ескалације. Током свих ових поступака, службеници морају бити обучени да брзо реагују на промењене услове и могуће опасности које могу настати током употребе средства за запречавање.⁷¹

10. Зауостављање возила

Средства којима се принудно зауостављају возила се употребљавају ради:

1. спречавања бекства лица које је затечено у вршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности
2. спречавања бекства лица које је лишено слободе или за које постоји налог за лишавање слободе
3. спречавање незаконитог проласка државне границе возила
4. спречавања недозвољеног приступа возилу да објекта или подручја где се налазе лица која полицијски службеник обезбеђује
5. спречавања бекства учесника у саобраћају који је учинио тежи прекршај из области безбедности саобраћаја

⁷¹ Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 245-258.

У складу са прописима о безбедности саобраћаја на путевима⁷², испред постављених средстава за принудно заустављање возила, поставља се прописана саобраћајна сигнализација на прописаној удаљености.

11. Запречавање проласка лица

Средства за запречавање проласка лица су запречне ограде, специјална возила, службени пси, службени коњи и друга наменска средства којима се може запречити пролазак лица.

Ова средства се могу употребити за пресецање и поделу простора приликом одржавања јавног реда и обезбеђивања јавних скупова, за блокаду одређеног простора или објекта. Такође се могу употребити за ограничење, забрану или усмеравање кретања лица на јавним местима, одређеним подручјима или правцима.

12. Уређаји за избацивање млазева воде

Против групе лица која се понаша противправно тако да може изазвати насиље могу се употребити уређаји за избацивање млазева воде⁷³ као средство принуде. Уређај може избацивати концентрисани или распршен млаз воде и мора се употребити на удаљености која неће угрозити живот лица према којима се употребљава.

Вода коју избацују уређаји мора бити еколошки чиста, осим у ситуацијама када је дозвољено да садржи нешкодљива хемијска средства или раствор у боји како би се обележила лица која нарушавају јавни ред. Уређаји за избацивање млазева се састоје из резервоара за воду, пумпе за воду, бацача течности (топа и бочних млазница).

Под употребом уређаја за избацивање млазева воде сматра се употреба усмереног или распршеног млаза воде према групи лица, и то ако си испуњени услови прописани

⁷² Закон о безбедности саобраћаја на путевима, („Сл.гласник РС”, бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 – одлука УС, 55/2014, 96/2015 – др. закон, 9/2016 – одлука УС, 24/2018, 41/2018, 41/2018 – др. закон, 87/2018, 23/2019, 128/2020 – др. закон и 76/2023)

⁷³ Закон о полицији, (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

законом. Млаз воде се усмерава испред групе у пределу ногу лица, а када је то потребно ради извршења задатка, млаз воде се може усмерити и у висини тела лица, али уз смањену јачину усмереног мраза. Ако околности конкретног случаја то омогућавају, пре употребе уређаја за избацивање млазева воде, полицијски службеник ће упозорити групу лица да ће према њима употребити исто. Уређаји за избацивање млазева воде се приликом употребе штите са довољним бројем полицијских службеника.

13. Хемијска средства

Као хемијска средства, полицијски органи користе сузавце и друге хемијске материје с блажим дејством, које су намењене за краткотрајну употребу и које, по престанку свог дејства, не остављају трајне последице на психофизичко и опште стање особе која је изложена овим средствима. Ова средства се углавном користе у ситуацијама које захтевају брзо и ефикасно дејство, али без озбиљних дугорочних последица за појединце који су њима подвргнути. Њихова основна предност је што представљају мање опасну алтернативу физичкој сили и службеним палицама, те су стога важан део арсенала полиције у одржавању јавног реда и безбедности.⁷⁴

Сузавци и хемијске материје блажег дејства примењују се у различитим ситуацијама, пре свега у случајевима када је потребно одбити напад или савладати отпор особа које се супротстављају полицијским службеницима, а који не може бити ефективно решен применом физичке снаге или употребом службених палица. Такође, ова средства се користе у ситуацијама када је потребно брзо реаговати на друштвене нереде или када је јавни ред значајно нарушен, као и у случајевима када је неопходно принудити појединца да напусти затворени простор, на пример, приликом евакуације или у ситуацијама где се људи налазе на местима која угрожавају њихову безбедност.

Поред тога, хемијска средства се могу употребити и у сложенијим и опаснијим ситуацијама, као што су решавање талачких ситуација, где је потребно обезбедити брзо и

⁷⁴ Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

ефикасно савладавање нападача без ризика од додатних жртава или дугорочних повреда. У оваквим ситуацијама, хемијска средства могу бити битна у обезбеђивању контроле, нарочито када су друге методе примене силе неприкладне или превише ризичне.

Такође, употреба хемијских средстава може бити оправдана и у случајевима када се процени да су испуњени услови за употребу посебних врста оружја, експлозивних средстава, или чак ватреног оружја.⁷⁵ У овим екстремним ситуацијама, када је ризик за живот и здравље људи изузетно висок, хемијска средства могу понудити привремено решење које омогућава полицији да спречи даље погоршање ситуације пре него што се прибегне тежим мерама.

У свим случајевима употребе хемијских средстава, важно је да полицијски службеници поступају у складу са стандардима и прописима који регулишу употребу силе и средстава принуде, како би се избегло њихово прекомерно или ненаменско коришћење. Такође, употреба хемијских средстава мора бити у складу са принципима законитости, неопходности и пропорционалности, како би се обезбедила максимална безбедност и минимизирале потенцијалне штетне последице за појединце и друштво у целини.

Хемијска средства се не употребљавају у близини експлозивно запаљивих материја, на великој висини и на местима где би могао бити угрожен живот људи. Уколико се употребљавају у близини дечијих и старачких установа, болница, основних школа и прометних саобраћајница, предузимају се посебне мере заштите. Хемијска средства се употребљавају као посебно припремљене материје са неподношљивим мирисом, пеном или бојом за привремено обележавање лица на одређеном простору и то у дозама пуњеним сузавцем у облику таблета, ампула, такозваних хемијских бомби и других направа намењених за употребу сузавца или хемијске материје блажег дејства од сузавца. Пре употребе хемијских средства полицијски службеник ће упозорити лице да ће употребити средство принуде ако исто не поступи по издатом наређењу. Полицијски службеник је при

⁷⁵ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

употреби хемијских средстава дужан да води рачуна о атмосферским приликама, као и да хемијска средства употребљава само према лицима која требају бити обухваћена истим.⁷⁶

14. Ватрено оружје

Ватрено оружје је најтеже средство принуде и наноси лицу најтеже последице. Ако се употребом других средстава принуде не може постићи законити циљ, и кад је апсолутно нужно да од себе или одругог одбије истовремени противправан напад којим се угрожава његов или живот другог лица, полицијски службеник може употребити ватрено оружје. Нападом ватреним оружјем према полицијском службенику сматра се и само потезање ватреног оружја или покушај да се оно потегне.⁷⁷ Употреба ватреног оружја није дозвољена према малолетним лицима и онда када доводи у опасност живот других лица, осим у изузетним случајевима.

Када полицијски службеници обављају законом одређене послове, овлашћени су да употребе ватрено оружје у законом одређеним случајевима. У Закону о полицији су прописани услови за употребу ватреног оружја, а детаљније су описани у Правилнику о полицијским овлашћењима. Употребом ватреног оружја као средства принуде, непосредно се угрожава живот и повређује телесни интегритет особе према којој је употребљено.

Право на живот, слободу, личну безбедност прокламовано је у члану 3. Универзалне декларације о људским правима, а у члану 6. Међународног пакта о грађанским и политичким правима је наведено да свако људско биће има уређено право на живот и да оно мора бити заштићено законом.⁷⁸ И Европска конвенција о људским правима у члану 2. говори о заштити права на живот. Потписивањем међународних аката свака држава обавезује своје полицијске органе да штите животе људи, кроз покушаје да спрече свесно одузимање живота.

⁷⁶ Правилник о полицијским овлашћењима ("Службени гласник РС", број 41/2019 и 93/2022)

⁷⁷ Никач, Ж., Лештанин, Б. *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2017. стр.191-207

⁷⁸ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

Према важећем Закону о полицији, полицијски службеник може употребити ватрено оружје само ако употребом других средстава принуде не може постићи законити циљ, и то када је апсолутно нужно да од себе или другог одбије истовремени противправни напад којим се угрожава његов живот или живот другог лица.⁷⁹

Ако приликом обављања полицијских послова, полицијски службеници дођу до сазнања која указују на то да ће лице према коме треба применити полицијска овлашћења пружити оружани отпор, пре примене полицијских овлашћења сачиниће план поступања којим се одређује потребан број полицијских службеника, наоружање, опрема, задаци и тактика поступања. Ватрено оружје која користе полицијски службеници подразумева кратко и дуго ватрено оружје које је прописано Уредбом о врстама наоружања и опреме полицијских службеника Министарства унутрашњих послова.

⁷⁹ Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1), стр. 245-258.

Глава пета

ПРАВНИ РЕЖИМ УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. Опште карактеристике правног режима

Као највиши правни акт, Устав Републике Србије прописује основне принципе и ограничења у примени средстава принуде поштујући основна људска права. Закон о полицији објављен у Службеном гласнику број 6/2016, 24/2018 и 87/2018, је најважнији извор права за рад полиције. Овај закон уређује унутрашње послове, организацију и надлежност министарства унутрашњих послова, полицијске послове, организацију и надлежност полиције, као и питања која су од значаја за рад Министарства и полиције. Средства принуде и њихова употреба у Закону о полицији регулисана су од члана 105 закључно са чланом 128.

Претходни Закон о полицији из 2005.године⁸⁰ претрпео је неколико измена и допуна, али оне нису биле довољне да би биле усаглашене са приступним преговорима са ЕУ. То је довело до доношења новог Закона о полицији чији је основни задатак био његово усаглашавање са Уставом РС и другим законима које извршава полиција. Овим законом је дата могућност да се и другим законима пропишу овлашћења полиције.

Са правног аспекта за примену средстава принуде значајан је и Правилник о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде⁸¹ објављен у Службеном гласнику број 19/2007-9 и 112/2008-33, 115/2014-43 као правни акт ниже правне снаге који је донет на основу Закона о полицији и који га додатно прецизира и разрађује у делу средстава принуде. Чланом 1. Правилника о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде прописано је да ће полицијски службеник употребити Законом о полицији прописана средства принуде само под условима и на начин предвиђеним Законом о полицији и овим правилником.

⁸⁰ Закон о полицији ("Сл. гласник РС", бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

⁸¹ Правилник о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде: (19/2007-9, 112/2008-33, 115/2014-43)

Треба напоменути и значај Правилника о полицијским овлашћењима објављеног у Службеном гласнику број 41/2019 и 93/2022 који прописује начин примене полицијских овлашћења, начин поступања полицијских службеника према доведеним и задржаним лицима, начин поступања полицијских службеника у примени криминалистичко-тактичких и форензичких метода и средстава, ближи начин поступања при пријему нађених ствари, ближа обележја средстава принуде, начин употребе средстава принуде, начин оцене оправданости и правилности употребе средстава принуде и контрола употребе средстава принуде.

Што се тиче употребе средстава принуде, то је полицијско овлашћење које ће се по правилу користити као последње и када су сва друга овлашћења, мере и радње искоришћена, а њима није постигнут циљ. Употреба средстава принуде се непосредно примењује на лице или предмет, а циљ је да се лице примора на послушност и поштовање понашања и правила. Искључиво право на примену принуде поверено је полицији. Изузетно, примену може применити и приватни сектор безбедности у законом предвиђеним ситуацијама.

Употреба принуде крши основно Уставно начело - право на живот, људска и мањинска права која су зајемчена Уставом⁸², могу се огрничити само законом, ако ограничење допушта Устав, и то у обму неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи и без задирања у суштину зајемченог права. Ово начело поштује нови Закон о полицији⁸³ па у том смислу истиче и основна начела у употреби средстава принуде, и то: начело законитости, начело сразмерности, начело поступности, начело поштовања достојанства личности, начело функционалности, начело безбедности, начело претходног упозорења, начело хуманости, начело ефикасности, начело економичности, начело целисходности и начело сталне и стручне обуке у употреби средстава принуде конкретно одређене сврхе.

Полицијски службеник ће увек пре употребе средства принуде упозорити лице према коме намерава да употреби средство. Он је дужан да увек прво употреби најблаже

⁸² Устав Републике Србије, (Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021)

⁸³ Закон о полицији, (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

средство принуде којим се може постићи законити циљ. Приликом употребе средства принуде полицијски службеници су дужни да чувају људске животе, да проузрукују што мање повреда и материјалне штете и да осигурају да се што пре пружи помоћ повређеном или угроженом лицу. Министарство организује обуку о употреби средстава принуде коју похађају полицијски службеници.

2.Издвојене карактеристике употребе средстава принуде код појединих средстава принуде

2.1. Употреба средстава принуде према групи лица

Према Закону о полицији, када се група људи окупи на начин који представља противправно окупљање, које подразумева понашање које угрожава јавни ред, безбедност или може довести до насилних актова, полицијски службеник је овлашћен да изда наређење за разилажење те групе. Овакав налог издаје се како би се спречило погоршање ситуације и одржао јавни ред, који је основа за безбедност грађана и функционисање друштва у целини. Ако, упркос издатом наређењу, група не поступи по налогу и не разиђе се, полицијски службеник има право да примени одговарајућа средства принуде ради раздвајања групе и спречавања даље ескалације насиља или нереда.⁸⁴

Физичка сила – Применом физичке силе полицијски службеник може да изврши непосредну интервенцију како би спречио даље насилно понашање или заштити себе и друге. Физичка сила се примењује у оквиру закона, али само у обиму који је неопходан и пропорционалан ситуацији.

Распршивач са надражујућим средством – Ово средство се користи за контролу група које прете да постану насилне. Распршивачи са надражујућим средствима као што су сузавци или друге супстанце могу привремено онемогућити активну отпорност чланова групе, дајући полицији могућност да контролише ситуацију.

⁸⁴ Субошић, Д. (2019). *Организација и послови полиције*. Београд, стр. 82.

Електромагнетна средства – Ова средства користе електричне импулсе како би привремено онемогућила одређена понашања или деловање појединаца који представљају претњу без непосредне опасности по животе. Пример ових средстава су електричне палице или слични алати који делују на мишићну активност.

Службена палица – Службена палица је традиционално средство које полицијски службеници користе за непосредну контролу и сузбијање отпора. Њена употреба мора бити оправдана и сразмерна степену претње коју група представља.

Специјална возила – Специјална возила, као што су возила за контролу масовних нереда, могу бити употребљена у ситуацијама када је потребно физички раздвојити или блокирати кретање групе, или у ситуацијама где је потребно обезбедити додатну заштиту за полицијске службенике.

Службени пси – Употреба службених паса може бити корисна у случајевима када је потребна брза и ефикасна интервенција у контролисању нереда, посебно у ситуацијама када је потребно обезбедити контролу у ужем простору или када је потребно прегледати више појединаца у групи.⁸⁵

Службени коњи – Користе се у масовним нередима или приликом контроле великих група људи, јер омогућавају полицији да брзо реагује и контролише велики број људи, посебно у урбаним срединама или на отвореним просторима.

Уређаји за избацивање млазева воде – Ови уређаји се користе у ситуацијама када је потребно физички растерати групу или успоставити раздаљину између полиције и насилних појединаца. Вода може да делује као средство за хлађење ситуације и смањење интензитета насиља.

⁸⁵ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

Хемијска средства – Хемијска средства као што су сузавац или други надражујући спрејеви користе се за привремено онемогућавање активне отпорности и омогућавају полицији да контролише ситуацију без примене физичке силе.

Примену средстава принуде из става 2. члана 106 Закона о полицији могу одобрити само овлашћени полицијски органи, као што је начелник полицијске управе или други службеник кога он овласти. Ово одобрење мора бити издато писмено, осим у ситуацијама када је потребна хитна интервенција, када се овлашћење може дати усмено. Овим се обезбеђује додатни ниво контроле и надзора над употребом силе, како би се избегло злоупотребавање ових средстава и осигурало да се употреба принуде спроводи у складу са законитим и оправданим разлозима.

Полицијски службеници морају се придржавати принципа законитости, пропорционалности и неопходности приликом употребе било ког средства принуде, те се свака примена мора строго оправдати и документовати како би се очувала јавна сигурност и заштитила људска права.⁸⁶

2.2. Ограничења употребе средстава принуде

Законодавац је у оквиру законодавне регулативе јасно и категорично прописао забрану употребесредстава принуде према одређеним категоријама лица, који се сматрају посебно осетљивим због своје узрастне, физичке или здравствене ситуације. Полицијски службеници су законом императивно обавезани да не користе средства принуде према лицима млађим од 14 година, као ни према лицима која су очигледно болесна, изнемогла, тешким инвалидима или трудницама чија је трудноћа видљива, или које су упознале полицију са својим трудноћом. Овим лицима се, као посебно угроженим и рањивим категоријама, пружа додатна заштита у свим ситуацијама које укључују примену силе од стране полиције.

⁸⁶ Јовичић, Д. (2024). Шта полиција смије, а шта не смије. *Социолошки дискурс*, 13(25), 33-47.

Ова забрана има дубок корен у принципима људских права, као и у праву на заштиту од нечовечног или деградирајућег поступања, што је основна обавеза сваке правне државе. Лица која припадају овим категоријама не смеју бити подвргнута употреби принуде, осим у изузетним ситуацијама где би њихово одбијање или активна отпорност угрозили животе других особа, укључујући живот полицијских службеника или цивила. Применом физичке силе или других средстава принуде према овим лицима, полицијски службеници могу поступити само када су испуњени строго прописани услови, који подразумевају да лице представља непосредну претњу по живот и безбедност других, користећи ватрено оружје, опасно оруђе или други предмет који може довести до смртоносних или тежих повреда.

Закон о полицији⁸⁷, кроз овакве прописе, настоји да заштити најугроженије групе грађана, избегавајући могућност злоупотребе силе, као и спречавање било каквог излагања рањивих група додатном ризику. Овакав правни оквир обавезује полицијске службенике да се у свим ситуацијама, у којима постоји потреба за употребом силе, руководе принципима неопходности, пропорционалности и законитости, а посебно када се ради о особама које спадају у ову категорију. Такође, обавезује их да поступају са повећаним опрезом и пажњом, водећи рачуна о здрављу и физичком стању тих лица.

С тим у вези, законодавац је увео додатне гаранције за заштиту ових категорија лица, чиме се ствара јасна разлика у приступу употреби силе у зависности од здравственог и физичког стања појединца. У ситуацијама када је употреба средстава принуде неизбежна, полицијски службеници су дужни да пажљиво процене све околности и да изаберу најефикаснији, али најмање насилан начин интервенције. Оваква законска решења имају за циљ да осигурају људска права, као и да минимизирају ризик од претеране употребе силе, посебно према осетљивим групама.

⁸⁷ Закон о полицији („Сл. гласник РС“, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

2.3. Извештавање, контрола и одговорност у вези са употребом средстава принуде

Полицијски службеници су обавезни да након сваке употребе средстава принуде одмах обавесте своје непосредне старешине преко дежурне службе, како би се осигурало да је поступак правилно евидентиран и да се започне одговарајући надзор. Обавештење треба бити достављено што је пре могуће, а најкасније у року од 24 часа од употребе принудних средстава. У истом року, полицијски службеник је дужан да поднесе писмени извештај у који попуњава све релевантне податке, одговарајући на специфична питања која су наведена у обрасцу предвиђеном за ову сврху. Извештај је обавезно поднет непосредном надређеном полицијском службенику, чиме се покреће процес оцене оправданости и правилности примене средстава принуде.⁸⁸

Подношењем овог извештаја, полицијски службеник иницира процедуру унутрашње контроле која има за циљ да утврди да ли је употреба принудних средстава била оправдана и правилна. Овај процес оцене и провере обавља се од стране овлашћеног полицијског службеника или посебне комисије која се формира у циљу овог прегледа. Комисија мора имати најмање три члана који ће заједно размотрити све околности које су довеле до примене силе и извршити детаљну анализу употребе средстава принуде.

Оправданост употребе средстава принуде се процењује кроз анализу постојања законских разлога за њихову употребу. Полицијски службеник мора бити у могућности да оправда своје поступке на основу специфичних и законски прописаних околности које су захтевале употребу силе или других средстава принуде. Такође, ова процена обухвата и испитивање да ли је употреба принуде била неопходна, сразмерна и пропорционална ситуацији, те да ли су била испоштована сва права особе на коју се применила сила.⁸⁹ Правилност употребе принудних средстава односи се на сам начин њихове примене. Оцене се врши на основу стручних критеријума, као што су стручна обука полицијских службеника, усаглашеност са прописаним правилима и тактиком поступања у сличним ситуацијама, као и да ли су средства употребљена у складу са стандардима који обезбеђују сигурност и заштиту права грађана. Ова процена има за циљ да осигура да је употреба

⁸⁸ Јанковић, Р., Арлов, Д., & Вучковић, Г. (2023). Употреба средстава за везивање: процедуре и контрола покретљивости. *Безбедност*, 65(3), 66-82.

⁸⁹ Закон о полицији, (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

принуде била адекватна, као и да се минимизира било какво злоупотребљавање ових средстава од стране полиције.⁹⁰

Образац број 1
ИЗВЕШТАЈ О УПОТРЕБИ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ

Република Србија
ГРАД _____
Комунална полиција

Број _____
_____ 20 ____ . године

ИЗВЕШТАЈ

О УПОТРЕБИ _____
(навести врсту средстава принуде)

Дана _____ 20 ____ . године у _____ часова у општини _____, ул. _____ бр. _____
употребно сам _____
(навести врсту средстава принуде)

Према _____, рођен-а _____ године, _____
(презиве, име родитеља, име лица)

ЈМБГ _____, са пребивалиштем у _____ у општини _____, ул. _____ бр. _____
ради _____
(навести разлог употребе средстава принуде и врсту предузете службене радње)

у складу са одредбама чл. 24. и 25. Закона о комуналној полицији.

ОПИС ДОГАЂАЈА

Описати: позивање и радње лица према коме су употребљена средства принуде; начин употребе средстава принуде, нар. за физичку снагу - захват, бацање или ударца, за службену палицу - број ударца и по којим деловима тела, а за средства за позивање - средство и начин позивања (позивање руку напред или др.); последице од употребе - опис и врста (лака - тешка телесна повреда или материјална штета, или др.); да ли је лицу према коме је употребљено средство принуде била потребна и да ли му је обезбеђено пружање лекарске помоћи и како; навести податке очевидаца (сведока догађаја), презиме и име, пребивалиште, улица и број; навести друге податке и доказе од значаја за оцену поступка.

Слика број 1. Извештај о употреби средстава принуде⁹¹

⁹⁰ Никач, Ж, Лештанин, Б, *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2017. стр.191-207

⁹¹ https://www.paragraf.rs/obrasci/Obrazac_broj_1_-_Izvestaj_o_upotrebi_sredstava_prinude.pdf

2.4. Правна и друга помоћ у вези са употребом средстава принуде

Када се против полицијског службеника води кривични поступак због употребе средстава принуде или предузимања других мера и радњи у оквиру извршавања његових полицијских дужности, Министарство унутрашњих послова (МУП) је обавезно да обезбеди бесплатно пружање правне помоћи и све друге неопходне ресурсе који су потребни током поступка. Ова помоћ обухвата не само правни савет и заступање, већ и сву неопходну правну подршку како би се полицијском службенику осигурала одбрана у случају покретања кривичног поступка. Министарство такође има обавезу да обезбеди правну заштиту од могућих негативних последица које могу произаћи из оптужби за неправилну употребу средстава принуде или других радњи које се сматрају незаконитим у обављању полицијских послова.⁹²

Такође, нови Закон о полицији⁹³ доноси важну новину у контексту пружања подршке не само самим полицијским службеницима, већ и грађанима који су учествовали у ситуацијама у којима је дошло до употребе средстава принуде од стране полиције. Према овом закону, ако је грађанин пружио помоћ полицијском службенику који је употребио средства принуде, Министарство је дужно да обезбеди и правну, медицинску, психосоцијалну и другу врсту неопходне помоћи том грађанину. Ова мера има за циљ да се осигура добробит и заштита људи који су били директно или индиректно укључени у полицијске интервенције, а посебно за оне који су пружали подршку службеницима у ситуацијама које могу бити потенцијално ризичне или стресне.

МУП, кроз овај обавезујући пропис, гарантује да ће се сви актери укључени у полицијске акције, било да су они полицијски службеници или цивили, осигурати од негативних последица које могу настати услед употребе принуде или других мера током обављања полицијских дужности. Полицијски службеници који су изложени ризику од правног процеса због своје службе добијају адекватну правну и стручну подршку, чиме се осигурава њихова правна сигурност и унапређује професионалност у обављању дужности.

⁹² Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

⁹³ Закон о полицији, (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

Поред тога, ове мере такође стварају сигурније окружење за грађане који су некада могли бити изложени ризику од правних или других последица услед несрећних или контроверзних ситуација са полицијом. Ова правна, медицинска и психосоцијална помоћ има за циљ да се грађанима, који су се нашли у таквим околностима, пруже ресурси који им могу помоћи да се опораве и интегришу у друштво након што су били укључени у догађаје који су изазвали употребу принуде.

Сведоци смо кршења права, не само од стране грађана, већ и од полицијских службеника који злоупотребљавају своја овлашћења. Грађанин који сматра да је полицијски службеник прекорачио своје овлашћење, може га упозорити на то и рећи му да ће поднети притужбу на његов рад директно сектору унутрашње контроле.⁹⁴ Грађани се могу обратити и судовима за заштиту њихових права. Ако исцрпе сва правна средства и правне лекове, могу се обратити и Омбудсману-заштитнику грађана Републике Србије.

⁹⁴ Дапчевић, Марковић, Љ. (2008). *Европски стандарди у раду полиције*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, стр. 59.

Глава шеста

КОНТРОЛА УПОТРЕБЕ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ

Полицијски службеници имају важну улогу у надзору над применом средстава принуде, који мора бити у складу са међународним стандардима и механизмима прописаним Европском конвенцијом о спречавању тортуре и нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања. Ова конвенција поставља оквире који имају за циљ да осигурају да сви облик и средства принуде, која се користе од стране полиције, буду под строгим надзором како би се спречиле злоупотребе и осигурала заштита људских права. У Србији, ради остваривања ових принципа, основана је Комисија која је задужена за праћење и имплементацију мера предвиђених овом конвенцијом, а њен мандат на националном нивоу сличан је мандату Комитета за спречавање тортуре Савета Европе.⁹⁵

Основна улога Комисије је да активно прати и спречава сваки облик злоупотребе или примене тортуре и нечовечног поступања од стране полицијских службеника. Комисија има задатак да, путем надзора, инспекција и извршења детаљних прегледа полицијских активности, осигура да се средства принуде користе искључиво у складу са законом и у оквиру законских овлашћења. Надаље, Комисија се бави и обавезом полицијских органа да транспарентно излажу сваку употребу принуде и да се спроводи систематско истраживање у случајевима пријава злоупотребе.⁹⁶

Закон о полицији⁹⁷ успоставља јасну контролу и надзор не само над непосредном употребом средстава принуде, већ и над целокупним радом полиције и Министарства унутрашњих послова. Ова контрола подразумева детаљно праћење свих акција полиције, а нарочито случајева употребе силе, те да се осигура да полицијски рад буде у складу са прописаним процедурама и међународним стандардима. За остваривање ових циљева, МУП је дужан да прикупља и евидентира податке о свим случајевима употребе средстава принуде, распоређене по врстама, укључујући и случајеве који су изузетни или

⁹⁵ Субошић, Д. (2019). *Организација и послови полиције*. Београд, стр. 94.

⁹⁶ Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98. стр. 135-153.

⁹⁷ Закон о полицији, (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

неправилни. Ови подаци чине део редовних извештаја које Министарство унутрашњих послова доставља надлежном одбору Народне скупштине, како би се обезбедила јавност и транспарентност у процесу надзора.

Информације о средствима принуде доступне су јавности према члану 6 став 3 ЗОП-а, а МУП сваке године, најкасније три месеца након завршетка календарске године, објављује извештај о стању безбедности, пружајући транспарентан преглед резултата свог рада. Ово омогућава грађанима и јавности да непосредно контролишу употребу средстава принуде. Поред тога, систем спољне контроле укључује различите контролне механизме од стране органа власти, невладиног сектора и грађана. То подразумева разматрање безбедности на састанцима одбора и савета, захтеве за информације од јавног значаја, укључивање представника јавности у рад одређених тела у МУП-у, подношење притужби и других начина надзора над радом запослених у МУП-у. Члан 221 ЗОП-а детаљно наводи ко може да врши спољну контролу, при чему су на првом месту Народна скупштина, затим Скупштина АП Војводине, градске и општинске скупштине, судови, јавна тужилаштва, Заштитник грађана, повереници, Државна ревизорска институција, Агенција за борбу против корупције, као и надлежне инспекције.⁹⁸

Институционална контрола рада полиције и МУП-а успостављена је доношењем претходног ЗОП-а⁹⁹, што је представљало први корак у процесу демократских реформи у полицији. Оснивање Сектора унутрашње контроле (СУК) било је важна новина и значајан корак, јер је осигурало сталност функције унутрашње контроле. Само законодавна власт има могућност да промени функцију унутрашње контроле у полицији.

У вези са контролом употребе средстава принуде, СУК може да врши надзор по сопственој иницијативи, на захтев јавног тужиоца, или на основу прикупљених информација, писмених захтева полицијских службеника и притужби грађана. Најзначајнији вид контроле употребе средстава принуде је хијерархијска контрола, где непосредни старешина проверава оправданост и правилност употребе средстава

⁹⁸ Никач, Ж., Лештанин, Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр.191-207.

⁹⁹ Закон о полицији, (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

принуде. Свака употреба средстава мора бити проверена од стране старешине, осим ако је за ту проверу формирана посебна комисија.

Према актуелној организационој структури МУП-а, непосредни старешине одговорни за проверу оправданости употребе средстава принуде обухватају: а) у седишту МУП-а – руководиоце унутрашњих организационих јединица у Кабинету министра и у Секретаријату МУП-а, као и руководиоце различитих сектора; б) у Полицијској управи за Београд – начелника ПУ и остале начелнике; в) у подручним ПУ – начелнике ПУ и начелнике одељења.

Непосредне старешине спроводе хијерархијску контролу с циљем да спрече злоупотребу овлашћења и неадекватну примену средстава принуде, те осигурају њихову професионалну и закониту употребу. Ова контролна структура не искључује друге облике унутрашње контроле прописане законодавством и другим правним актима.¹⁰⁰ Иако је усвојен нови Закон о полицији, ефикасност постојећег правног оквира и даље није на задовољавајућем нивоу, што показују одређени случајеви који указују на недостатке у примени прописа и одговорности. Један од таквих примера односи се на поступке полицијских службеника током протеста у Београду и Новом Саду у јулу 2020. године, који су изазвали озбиљну реакцију јавности и иницирали контролу од стране Заштитника грађана.

Заштитник грађана је, на основу информација добијених из медија и видео снимака са друштвених мрежа, покренуо поступак надзора ради утврђивања правилности и законитости рада Министарства унутрашњих послова (МУП). Током ове контроле утврђени су пропусти у поступању полицијских службеника према одређеним грађанима у периоду од 8. до 11. јула 2020. године. Конкретно, полицијски службеници су током протеста поступали незаконито и неправилно, што је обухватало недозвољену употребу силе и злоупотребу средстава принуде. Ови поступци су директно нарушили права грађана

¹⁰⁰ Никач, Ж. Лештанин Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија у Београду, стр. 141.

и представљали озбиљно одступање од утврђених стандарда професионалног и законитог понашања полицијских службеника.

Сектор унутрашње контроле (СУК), задужен за утврђивање чињеничног стања у случајевима неправилности у раду полиције, утврдио је идентитет лица одговорних за незаконито поступање само у једном од бројних случајева. Заштитник грађана је као озбиљан пропуст оценио то што СУК није одмах, након добијања сазнања о неправилностима, предузео све неопходне активности како би се утврдиле околности и чињенице о спровођењу незаконитих радњи. Недостатак благовремене и свеобухватне реакције СУК-а додатно је подстакао неповерење јавности у способност институција да се адекватно изборе са злоупотребама у оквиру полицијских структура.

Пропусти у поступању полицијских службеника, који су се огледали у недозвољеној употреби силе и неправилној примени средстава принуде, указују на потребу за јачањем система надзора и одговорности унутар полиције. Овакви случајеви потврђују важност конзистентног праћења примене Закона о полицији, као и континуираног образовања полицијских службеника о људским правима, пропорционалности и правилној употреби овлашћења. Унапређење унутрашњих механизма контроле, укључујући оснаживање СУК-а и обезбеђивање независности у раду надзорних органа, представља битан корак ка изградњи транспарентнијег, одговорнијег и професионалнијег система полиције.¹⁰¹

¹⁰¹ Милетић, С., Југовић, С. (2016). *Право унутрашњих послова, треће, измењено издање*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија, стр. 105.

ЗАКЉУЧАК

Нормативноправно уређивање употребе средстава принуде није још увек завршено, јер предстоји доношење нових правилника. Њима ће бити ближе и јасније уређен начин употребе средстава принуде. То је нарочито битно због наставка започетих реформи полиције, као и због приступања наше државе Европској породици народа.

Анализа употребе средстава принуде у раду полиције указује на сложеност и осетљивост ове теме, као и на неопходност балансирања између ефикасног обављања полицијских послова и заштите основних људских права. Употреба средстава принуде мора бити строго усклађена са домаћим законским оквиром, као и са међународним правним стандардима, који налажу придржавање принципа нужности, пропорционалности и легитимности. Полицијски службеници су у обавези да сваки пут када примењују ова средства поступају са максималном пажњом, како би се избегле злоупотребе и очувало поверење јавности у институције.

Посебан значај у контроли примене средстава принуде имају механизми надзора, како на националном, тако и на међународном нивоу. Европска конвенција о спречавању тортуре и рад националних тела попут Комисије за праћење примене ове конвенције представљају важан корак ка транспарентности и одговорности у раду полиције. Успостављање процедура за подношење извештаја о примени принудних средстава, као и унутрашње контроле путем органа као што је Сектор унутрашње контроле (СУК), имају за циљ превенцију злоупотреба и санкционисање неправилности.

Међутим, конкретни случајеви попут догађаја током протеста у јулу 2020. године указују на озбиљне недостатке у пракси. Иако правни оквир постоји, његова примена често није на задовољавајућем нивоу. Пропусти у идентификацији одговорних лица, недостатак благовремене реакције и недозвољена употреба силе су проблеми који подривају кредибилитет полиције. Ови случајеви показују да је неопходно унапређење интерних процедура, али и јачање независности тела која врше надзор над радом полиције.

Додатно, заштита посебних категорија грађана, попут деце, трудница и лица са инвалидитетом, мора бити приоритет. Закон јасно прописује изузетне околности у којима се према овим лицима могу применити средства принуде, а свака одступања од ових прописа представљају озбиљан прекршај.

Полицијски службеници, као и грађани који сарађују са полицијом, морају имати обезбеђену правну, медицинску и психосоцијалну подршку у случајевима када се употреба принудних средстава покаже неизбежном. Ова подршка, заједно са континуираном едукацијом полицијских службеника, допринеће изградњи професионалног и одговорног полицијског система. Потребно је константно унапређивати законодавни и институционални оквир, како би употреба средстава принуде у полицијском раду била у складу са највишим стандардима људских права, чиме се осигурава и повећава поверење грађана у полицију као институцију од јавног поверења.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bowling, B., & Sheptycki, J. (2018). Global policing and transnational rule with law. In *Transnational Crime*, pp. 151-183.
2. Grizold, A. (1994). The Concept of National Security in the Contemporary World. *International Journal on World Peace*, Vol.11, No.3.
3. Edmunds, T. (2007). *Security sector reform in transforming societies: Croatia, Serbia and Montenegro*. Manchester: Manchester University Press.
4. Janković, B., Vučković, G., Milojević, S., Milojković, B., & Mitrović, B. (2018). The analysis of the qualification level of members of police intervention patrols for application of means of Coercion. In *Thematic conference proceedings of international significance Vol. 2/International Scientific Conference "Archibald Reiss Days", Belgrade, 2-3 October 2018*, pp. 29-38.
5. Kegembayeva, Z., & Abdikhalikov, A. (2019). Administrative Coercion in the Activity of Law Enforcement Bodies. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(3 (41)), 787-793.
6. Makinda, Samuel (1998). *Sovereignty and Global Security*, Security Dialogue, Sage Publications, Vol. 29(3) 29.
7. Milanovic, M. (2023). Revisiting coercion as an element of prohibited intervention in international law. *American Journal of International Law*, 117(4), 601-650.
8. Бикаревић, Д., Кесић, З. (2018). Етиолошка димензија незаконите употребе средстава принуде у поступању полиције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 52(1).
9. Богдановић, М. (2024). *Одговорност за штету проузроковану поступањем полицијских службеника*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
10. Дапчевић, Марковић, Љ. (2008). *Европски стандарди у раду полиције*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду. .
11. Живковић, Х. (2023). *Полицијске радње*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.

12. Јанковић, Р., Арлов, Д., Вучковић, Г. (2023). Употреба средстава за везивање: процедуре и контрола покретљивости. *Безбедност*, 65(3), 66-82.
13. Јовичић, Д. (2024). Шта полиција смије, а шта не смије. *Социолошки дискурс*, 13(25), 33-47.
14. Милетић, С. (1997). *Полицијско право*. Београд, стр.163.
15. Милетић, С. (2016). *Право унутрашњих послова*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија, Београд, стр. 47.
16. Милетић, С., Југовић, С. (2016). *Право унутрашњих послова, треће, измењено издање*. Београд: Криминалистичко – полицијска академија.
17. Милидраговић, Д. Милић, Н. (2023). *Нормирање нових полицијских овлашћења у Закону о полицији*. Ниш: Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 98.
18. Млађовић, И. (2015). Обављање службене (полицијске) дужности као основ искључења противправности. *Безбедност*, стр. 216-230.
19. Никач, Ж. Лештанин Б. (2017). *Нови Закон о полицији и примена средстава принуде*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија у Београду.
20. Петровић, М. Прица, М. (2020). *Посебно управно право са међународним управним правом*. Ниш.
21. Прица, М. (2022). Карактеристике правних режима делатности полиције. *Зборник радова" Право између стварања и тумачења" Том I* стр. 395-416.
22. Радовановић, Р. В. Лазаревић, И. Т. (2014). *Средства за привремено онеспособљавање у безбедносним системима*. Београд: КПА у Београду.
23. Савић, М. (2015). *Полицијска средства принуде*. Ниш: Правни факултет у Нишу.
24. Скорић, М. (2020). *Примена полицијских овлашћења у Републици Србији*. Београд: Факултет безбедности Универзитета у Београду.
25. Субошић, Д. (2019). *Организација и послови полиције*. Београд, стр. 82.
26. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>: приступљено: 25.11.2024.
27. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>: приступљено: 25.11.2024.
28. Закључак Владе Републике Србије 05 бр. 020-5906/02 од 11.04.2002. године

29. Закон о безбедности саобраћаја на путевима („Службени гласник Републике Србије“, бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 – одлука УС, 55/2014, 96/2015 – др. закон, 9/2016 – одлука УС, 24/2018, 41/2018, 41/2018 – др. закон, 87/2018, 23/2019, 128/2020 – др. закон и 76/2023).
30. Закон о министарствима, („Службени гласник РС“, бр. 128/2012, 116/2022 и 92/2023 – др. закон)
31. Закон о полицији (Сл. гласник РС, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)
32. Закон о унутрашњим пословима Републике Србије („Сл. гласник РС“ бр. 44/91)
33. Законик о кривичном поступку, („Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС)
34. Правилник о начину и условима примене полицијских овлашћења према малолетним лицима ("Службени гласник РС", број 83/2019)
35. Правилник о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде: 19/2007-9, 112/2008-33, 115/2014-43
36. Упуство о организовању послова и начину рада полиције у заједници, на секторима и полицијским одељењима - делатност полиције и начин вршења. <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/6f7c5ecc-c208-4585-aef7-9936d5271c88/UPUTSTVO-+policija+u+zajednici.pdf>: приступљено: 22.11.2024.
37. Устав Републике Србије("Сл. гласник РС", бр. 98/2006 и 115/2021)

САЖЕТАК

Средства принуде представљају један од најзначајнијих аспеката полицијског деловања. У ситуацијама када се употреба физичке, психолошке или механичке силе сматра нужном за одржавање јавног реда и мира, полицијски службеници морају поступати у складу са законским овлашћењима. Тема рада има за циљ анализу правних и практичних аспеката употребе средстава принуде у Републици Србији, као и да се истражи како се ова средства користе у складу са домаћим законодавством и међународним стандардима људских права. Предмет овог мастер рада је испитивање правног оквира који регулише употребу средстава принуде од стране полиције у Републици Србији. Поред тога, рад се бави анализом различитих врста принудних мера, њиховом применом у пракси, као и начинима контроле њихове употребе, са посебним освртом на Закон о полицији и међународне конвенције.

Циљ рада је да се пружи свеобухватан преглед правног уређења средстава принуде у полицијском систему Републике Србије, са посебним акцентом на заштиту људских права приликом њихове примене. Рад је писан са циљем да се истражи како се полицијска средства принуде могу користити на начин који је у складу са законом, а да истовремено не дође до угрожавања основних слобода и права грађана.

Кључне речи: полицијска делатност, средства принуде, овлашћења, режим, облици

SUMMARY

Means of coercion as a form of police activity

The use of coercive measures constitutes one of the most significant aspects of police action. In situations where the application of physical, psychological, or mechanical force is deemed necessary to maintain public order and peace, police officers must act in accordance with legal authorities. The aim of this paper is to analyze the legal and practical aspects of the use of coercive measures in the Republic of Serbia, as well as to investigate how these measures are employed in compliance with domestic legislation and international human rights standards.

The subject of this master's thesis is the examination of the legal framework governing the use of coercive measures by the police in the Republic of Serbia. In addition, the thesis addresses the analysis of various types of coercive measures, their practical application, and the methods of controlling their use, with particular emphasis on the Law on Police and international conventions.

The objective of this study is to provide a comprehensive overview of the legal regulation of coercive measures within the police system of the Republic of Serbia, with a particular focus on the protection of human rights during their implementation. The paper aims to explore how police coercive measures can be utilized in a manner that is consistent with the law, while simultaneously ensuring that the fundamental freedoms and rights of citizens are not compromised.

Keywords: police activity, means of coercion, powers, regime, forms

БИОГРАФИЈА

Кандидат Андријана Милићевић рођена је 16.07.1998. у Прокупљу. Завршила је природно-математички смер Гимназије у Куршумлији. Након завршене средње школе, 2017. године уписује Правни факултет Универзитета у Нишу. Иако је остао мали број неположених испита, из оправданих разлога, у октобру 2022. године прелази да студира на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитета у Новом Саду. На истом је дипломирала јуна 2023. године, након чега у октобру исте године уписује мастер студије-смер унутрашњих послова на Правном факултету, Универзитета у Нишу. Кандидат тренутно обавља стручну праксу у Центру за социјални рад „Боровњак“ у Куршумлији.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: _____

Наслов мастер рада: _____

Ментор: _____

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом _____

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: _____

У Нишу, _____

Потпис аутора
